

Civilizational State in the Viewpoint of Ayatollah Khamenei; Examining the Role of the Islamic Republic Government in the Formation of the New Islamic Civilization

Seiyed Pouya Rasoulinejad¹

1. Assistant Professor, Department of Islamic Social Sciences, Faculty of Social Sciences, University of Tehran, Tehran, Iran.
(Corresponding Author) Email: sp.rasoulinejad@ut.ac.ir

Article Info

Article type:
Research Article

Article history:

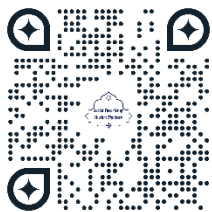
Received: 03 October 2025
Received in revised form: 12 April 2026
Accepted: 17 May 2026
Published online: 22 June 2026

Keywords:

Ayatollah Khamenei, Civilized State, Islamic Republic of Iran, Modern Islamic Civilization, National State.

ABSTRACT

This research aimed to examine the civilized state in the view of Ayatollah Khamenei, and specifically the role of the Islamic Republic government in the formation and advancement of the modern Islamic civilization, and was conducted using a qualitative method. For this purpose, the statements of the leadership of the Islamic Republic were examined during the five-year period leading up to the issuance of the Second Step of the Revolution statement in 2018. The results of the research showed that the state in Ayatollah Khamenei's view should have characteristics that enable it to move to the extent of a civilization and not a national territory, which include: independence and non-dependence, supporting the oppressed and confronting the arrogant, creating a role for the people, a civilized approach to politics, a civilized approach to the economy, paying attention to the general culture of the society, scientific progress, and emphasizing managerial efficiency. In other words, as long as these characteristics do not exist in a state, it cannot be expected to have an effective approach and performance at the civilized level. Also, in his view, the modern Islamic civilization has requirements and prerequisites that include following Islamic law, maintaining unity among Islamic countries, the comprehensiveness of the Islamic program, and paying attention to its internal capacities. This research showed that the Islamic Republic government can act as an effective civilizational state as a pioneer of the modern Islamic civilization, considering the possibilities addressed in the constitution, as well as its internal capacities and regional and international status, and by strengthening the aforementioned civilizational components.

Cite this article: Rasoulinejad, P. (2026). Civilizational State in the Viewpoint of Ayatollah Khamenei; Examining the Role of the Islamic Republic Government in the Formation of the New Islamic Civilization. *Social Theories of Muslim Thinkers*, 16(2); 23-50.
<https://doi.org/10.22059/jstmt.2026.402730.1828>

© Author(s) retain the copyright.

Publisher: University of Tehran Press.

DOI: <https://doi.org/10.22059/jstmt.2026.402730.1828>

Introduction and Problem Statement

Among various typologies, the nation-state has dominated the international system over the past few centuries. However, its inability to effectively address contemporary developments, often stemming from bureaucratic constraints or the over-extension of its role in foreign policy, frequently undermines its capacity to achieve strategic objectives (Akhavan Zanjani, 2002: 41). A civilizational state transcends traditional territorial borders, projecting sovereignty based on comprehensive values derived from its specific civilizational heritage.

Within the Islamic world, the state structure should ideally operate at a civilizational level. Yet, current realities demonstrate that despite significant potential for civilization-building, the Islamic world remains beset by crises and has struggled to fully realize its civilizational aspirations. Over recent decades, Western civilization has established itself as a global, hegemonic force, driving the homogenization of cultures across both the East and the West.

The Islamic Revolution signaled a departure from Western cultural and civilizational dominance, marking the potential emergence of a new civilization and a shift in historical trajectories. Challenging the status quo and advancing toward a new Islamic civilization necessitates a definitive positioning against the existing Western hegemony (Metawali Emami, 2019). Consequently, the Islamic Revolution—emerging from the historical tension between the Islamic world and Western civilization, and leveraging the latent capacity of Islamic tradition to inform a modern political system—serves as a catalyst for a “new Islamic civilization.”

This research provides the theoretical and strategic framework for transitioning from Western-modeled state structures—often adopted or imposed globally, including in Iran—toward a governance model compatible with the spiritual and historical heritage of the Islamic Republic. Specifically, by examining Article 57 of the Constitution, which mandates that the Leadership coordinate the three branches of government, this study analyzes the role of the Islamic Republic in forming and advancing modern Islamic civilization, with an emphasis on the Leader’s perspectives.

Research Method

This study adopts a qualitative research framework, utilizing documentary and library research methods for the theoretical component and content analysis for the empirical investigation. To explore the role of the state in civilization, relevant scholarly literature and foundational documents were reviewed.

To examine the civilizational state and the Islamic Republic’s position in forming and advancing a new Islamic civilization from the perspective of Ayatollah Khamenei, 36 speeches delivered between 2013 and 2018, the five-year period preceding the “Second Step of the Revolution” declaration, were analyzed. This corpus includes addresses delivered during meetings with government officials, ambassadors of Islamic countries, participants of the Islamic Unity Conference, Hajj delegations, and attendees at the annual commemoration of Imam Khomeini’s passing. The collected data were systematically categorized using content analysis, a methodology for identifying, analyzing, and reporting patterns within textual data, which transforms diverse information into coherent and detailed findings (Braun & Clarke, 2006)..

Findings

An analysis of the Supreme Leader's statements between 2013 and 2018, the period preceding the "Second Step of the Revolution" declaration, reveals that a "civilizational state" must possess characteristics that transcend national territoriality to operate at a civilizational scale. These attributes include independence, support for the oppressed, resistance against hegemony, robust public participation, civilizational approaches to domestic and foreign policy, adherence to a "resistance economy," prioritization of societal culture, scientific advancement, and managerial efficiency. Absent these attributes, a state cannot effectively function at a civilizational level.

Ayatollah Khamenei further identifies essential prerequisites for modern Islamic civilization: adherence to Islamic law, integration of Quranic teachings, the maintenance of unity among Islamic nations, the comprehensiveness of the Islamic programmatic framework, and the optimization of internal capacities. The Islamic Republic, by leveraging its internal resources and regional standing, serves as the nexus for this new civilization. This potential is codified in the Constitution of the Islamic Republic of Iran (2018). Article 2 stipulates that the state is based on belief in the Oneness of God (Tawhid), His exclusive sovereignty and legislative authority, the fundamental role of divine revelation, and the constructive role of resurrection in human evolution (Constitution of the Islamic Republic of Iran, 2018: 14). This directly aligns with the civilization's primary component: adherence to Islamic Sharia. Furthermore, Article 4 mandates that all civil, penal, financial, economic, administrative, cultural, and political regulations must be based on Islamic criteria, a principle that governs all other constitutional articles (ibid.: 15). Regarding the necessity of unity, Article 11 draws upon the Quranic imperative: "Indeed, this nation of yours is one nation, and I am your Lord, so worship Me." Accordingly, the government is obligated to base its general policy on the alliance of Islamic nations and to continuously pursue the political, economic, and cultural integration of the Islamic world (ibid.: 17).

Independence remains the cornerstone of this civilizational state, a concept repeatedly underscored in the Constitution. Article 2 explicitly rejects tyranny, oppression, and foreign domination, promoting equity and justice as foundations for national solidarity. Article 3 reinforces this by advocating for the total rejection of colonialism and the prevention of foreign influence (ibid.: 14–15). This orientation extends to the "civilized approach to politics," particularly in foreign policy. Article 152 establishes that foreign policy must be anchored in the rejection of hegemony, the preservation of comprehensive independence and territorial integrity, the defense of Muslim rights, non-alignment with hegemonic powers, and the maintenance of peaceful relations with non-belligerent states (ibid.: 53). Finally, Article 154 articulates the principle of "supporting the oppressed and confronting the arrogant," asserting that the Islamic Republic promotes human happiness and justice globally. It mandates support for the legitimate struggles of the oppressed against oppressors worldwide, while strictly adhering to the principle of non-interference in the internal affairs of other nations (ibid.: 53).

Conclusion

Compared to the nation-state, the "civilizational state" encompasses a broader range of variables, indicators, communication channels, and functions. Functionally, a civilizational state extends

beyond legal mandates to incorporate value-based objectives such as human flourishing, peace, order, and welfare (Xia, 2013). This is particularly evident in foreign policy, where the state must integrate its economic and security presence with cultural influence to cultivate cross-border civilizational credibility. For instance, while Shiite communities (e.g., in Lebanon, Iraq, and Azerbaijan) represent a key element of the Islamic Republic's civilizational sphere, cultural or military engagement alone is insufficient. Economic integration is essential to solidify these connections and ensure mutual sustainability. Although Iran's military role in countering ISIS and its cultural support for the Arbaeen pilgrimage in Iraq are significant, field research suggests that its economic engagement remains limited, hindering the formation of a cohesive triangle of civilizational relations.

The civilizational state possesses a distinct, expansive guiding ideology and a defined sphere of "civilizational prestige" (Katzenstein, 2010: 151), affording it greater strategic capacity for activism within the international system compared to the traditional nation-state. Given the networked, process-oriented nature of civilization, the civilizational state is better positioned to leverage its latent capacities. For example, the influence of the Persian language across the region can be maximized through decentralized networks rather than being restricted to official institutions or specific geographies. By incorporating this into civilizational layers, a wider array of societal institutions can participate, thereby activating the full scope of civilizational credibility. Today, the Islamic Republic of Iran stands at the epicenter of modern Islamic civilization, a position solidified by the historical developments following the Islamic Revolution. However, the current administrative structure of the Islamic Republic largely mirrors Western governance models, prioritizing society-building along Western lines rather than embracing a proactive civilizational mission. This contradiction between the state's functional reality and its overarching civilizational purpose indicates that the Islamic Republic is not fully aligned with its stated objectives, necessitating a reorientation toward the characteristics of a true civilizational state.

Author Contributions: The author is the sole contributor to the writing and development of this manuscript.

Funding: This research received no external funding.

Ethical Considerations: The author avoided data fabrication, falsification, and plagiarism, and any form of misconduct.

Data Availability Statement: Data available on request from the authors.

Informed Consent Statement: Not applicable.

Conflicts of Interest: The author declares no conflicts of interest in this study.

Declaration of AI Use: The author has used no AI tools.

Acknowledgements: The author would like to thank anonymous reviewers for their valuable suggestions in manuscript revision.

دولت تمدنی در دیدگاه آیت‌الله خامنه‌ای؛ بررسی الزامات شکل‌گیری تمدن نوین اسلامی

سید پویا رسولی نژاد^۱

۱. استادیار گروه علوم اجتماعی اسلامی دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه تهران. (نویسنده مسئول). رایانامه: sp.rasoulinejad@ut.ac.ir

چکیده

اطلاعات مقاله

این پژوهش با هدف بررسی دولت تمدنی در دیدگاه آیت‌الله خامنه‌ای و به طور خاص بررسی الزامات شکل‌گیری تمدن نوین اسلامی و با روش کیفی به انجام رسید. بدین منظور، بیانات رهبری جمهوری اسلامی در مدت پنج ساله منتهی به صدور بیانیه گام دوم انقلاب در سال ۱۳۹۷ مورد بررسی قرار گرفت. نتایج تحقیق نشان داد که دولت در دیدگاه آیت‌الله خامنه‌ای می‌بایست واجد ویژگی‌هایی باشد تا امکان حرکت آن را به وسعت یک تمدن و نه یک سرزمین ملی فراهم نماید که عبارتند از: استقلال و عدم وابستگی، حمایت از مظلوم و مقابله با مستکبران، نقش‌آفرینی مردم، رویکرد تمدنی در سیاست، رویکرد تمدنی در اقتصاد، توجه به فرهنگ عمومی جامعه، پیشرفت علمی، و تأکید بر کارآمدی مدیریتی. به عبارت دیگر، تا زمانی که این ویژگی‌ها در دولتی وجود نداشته باشد، نمی‌توان انتظار داشت که رویکرد و عملکرد موثری در سطح تمدنی داشته باشد. همچنین در دیدگاه ایشان، تمدن نوین اسلامی واجد الزامات و پیش‌نیازهایی است که شامل پیروی از شریعت اسلامی، حفظ وحدت بین کشورهای اسلامی، جامعیت برنامه اسلام، و توجه به ظرفیت‌های درونی خود است. این پژوهش نشان داد که دولت جمهوری اسلامی می‌تواند با توجه به امکان‌هایی که در قانون اساسی به آن پرداخته شده، و همچنین ظرفیت‌های داخلی و جایگاه منطقه‌ای و بین‌المللی خود، و از طریق تقویت مولفه‌های تمدنی پیش‌گفته، در قالب یک دولت تمدنی اثرگذار به عنوان پیشگام تمدن نوین اسلامی عمل نماید.

نوع مقاله: مقاله پژوهشی

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۷/۱۱

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۵/۰۱/۲۳

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۵/۰۲/۲۷

تاریخ انتشار: ۱۴۰۵/۰۴/۰۱

کلیدواژه‌ها:

آیت‌الله خامنه‌ای، تمدن نوین اسلامی، جمهوری اسلامی ایران، دولت تمدنی، دولت ملی.

استناد: رسولی نژاد، سید پویا (۱۴۰۵). دولت تمدنی در دیدگاه آیت‌الله خامنه‌ای؛ بررسی الزامات شکل‌گیری تمدن نوین

اسلامی. *نظریه‌های اجتماعی*، *مفکران مسلمان*، ۱۶(۲): ۵۰-۲۳.

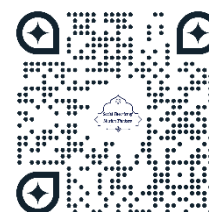
<https://doi.org/10.22059/jstmt.2026.402730.1828>

© نویسندگان.

ناشر: انتشارات دانشگاه تهران.

DOI: <https://doi.org/10.22059/jstmt.2026.402730.1828>

مقدمه و بیان مسئله

در میان تقسیم‌بندی‌های عرضه‌شده، مشهورترین نوع دولت که در چند قرن اخیر در عرصه نظام بین‌الملل فعال بوده، «دولت ملی» است. مسئله حق حاکمیت در قرن بیستم سبب شد الگوی دولت - ملت جهانی شود. این امر با نهضت استعمارزدایی رقم خورد. بنابراین دولت‌های ملی بر اساس هویت ملی، معمولاً مبتنی بر جغرافیایی محدود به مرزهای مشخص، با جامعه‌ای متکی بر هویتی معین شکل گرفتند. این تعریف از دولت، از دوران باستان تاکنون کم‌وبیش به همین منوال بوده است و تنها چگونگی تشکیل دولت و همچنین پرسش از حق حاکمیت دچار تغییر می‌شده است (هونتزیگر، ۱۳۶۸: ۱۲۵-۱۲۶). قلمرو سرزمینی در تعیین مرز خودی و غیرخودی، تمایز میان شهروندان و تابعان، شکل‌بخشی به هویت ملی و تعریف ملت از خود و دیگری، و نیز در منطق محاسباتی سود و زیان ملی نقش اساسی ایفا می‌کند. در نتیجه آن، ساختارها، الگوها و فرایندهای سیاست‌گذاری و تصمیم‌گیری دولت‌ها متأثر می‌شود و منطق رفتاری، الگوی اتحادها، رقابت‌ها و منازعات نیز تحت تأثیر این مقوله شکل می‌گیرد.

ناتوانی در پاسخ‌گویی به تحولات - که خود ناشی از محدود شدن یا حداکثری شدن نقش دیوان‌سالاری در سیاست خارجی است - سبب می‌شود دولت ملی در تعقیب اهداف خود ناکام بماند (اخوان زنجانی، ۱۳۸۱: ۴۱). تعارضات و اختلافات میان دولت‌ها آن‌ها را به سمت همکاری‌های بین‌المللی در راستای حفظ موقعیت خود در برابر دشمنان مشترک در نظم جهانی سوق داده است. به همین دلیل، در بسیاری از مناطق جهان شاهد عدول از دولت‌های ملی و حرکت به سمت اتحادیه‌های منطقه‌ای و محلی هستیم که مؤید همین موضوع است. با این حال، تشکیل سازمان‌ها و اتحادیه‌های جهانی و بین‌المللی نیز نتوانسته است کمک شایانی به حل این مسئله کند و در نهایت شاهد شکل‌گیری و تقویت هژمونی‌های جهانی بوده‌ایم. بدین ترتیب، با رشد و تقویت نظریه‌های علمی، امروزه دولت‌های متعددی در تلاش‌اند با اقتباس از این نظریه‌ها و افزایش سطح کنشگری خود در نظام بین‌الملل، دولت‌های تمدنی خود را تأسیس کنند (نوروزی فیروز، ۱۳۹۷: ۱۳). به عنوان مثال، از دولت‌هایی نظیر چین (Jacques, 2010; Pan, 1999; Pye, 1990)، روسیه (Tsygankov, 2008)، ایران (Kissinger, 2016) و ترکیه به عنوان دولت‌های تمدنی یاد می‌شود. در همه این کشورها، هم مباحث تمدنی و هم پروژه‌های تمدنی سیاسی در دستور کار قرار دارد. این امر بر ضرورت وجود مدل‌های دیگری برای فعالیت در نظام بین‌الملل صحنه می‌گذارد؛ مدلهایی که به موجب آن دولت‌ها بتوانند از یک سو بیشترین بهره را از فرصت‌های موجود ببرند و از سوی دیگر کمترین آسیب را از جانب تهدیدها و محدودیت‌ها متحمل شوند.

برخلاف دولت مدرن که حاکمیت خود را سرزمینی می‌داند، دولت تمدنی بر اساس میزان مقبولیت و سیطره ایده تمدنی خود بر دیگر ایده‌های دولت، قلمرو حاکمیت خود را تعریف می‌کند و حتی می‌تواند ایده حاکمیتی خود را بر سرزمین‌ها و جوامع مختلف گسترش دهد. همچنین، برخلاف دولت سرزمینی که مبنای هویت‌سازی را سرزمین می‌داند، دولت تمدنی بنیان هویت‌سازی را بر اساس عقلانیت پایه و هدایت احساسات و عواطف به سوی آن قرار می‌دهد. از این‌رو، در دولت مدرن ملت‌سازی فرع بر دولت‌سازی و بر مبنای هویت‌های جعلی است، در حالی که در دولت تمدنی، دولت از درون اجتماع تمدنی و امت پدیدار می‌شود (عبدخدایی، ۱۳۹۳: ۱۱۹-۱۲۰). بنابراین دولت تمدنی را می‌توان دولتی تعریف کرد که سطح حاکمیت خود را فراتر از مرزهای سرزمینی یک دولت خاص و بر مبنای ارزش‌های فراگیرتری که از میراث تمدنی آن نشأت گرفته است، ارتقا می‌بخشد.

در جهان اسلام نیز می‌توان و باید از دولت در سطح تمدنی آن سخن گفت. باید توجه داشت که وضعیت امروزی جهان اسلام نشان می‌دهد که به‌رغم ظرفیت‌های بسیار بالای تمدن‌سازی، دنیای اسلام هنوز با مشکلات و بحران‌های فراوانی مواجه است و نتوانسته است تمدن اسلامی را تحقق بخشد. به عبارت دیگر، جهان اسلام آن‌چنان که در نگاه نخست به نظر می‌رسد یکپارچه نیست و قطب‌های گوناگونی، از جمله ایران، عربستان، ترکیه و شمال آفریقا، به لحاظ سیاسی، مذهبی و... تفاوت‌های عمده و چالش‌های مهمی با یکدیگر

دارند. این مسئله ضرورت توجه به این تفاوت‌ها در فرایند تمدن‌سازی و اتخاذ تدابیر لازم برای دستیابی به انسجام مطلوب را نشان می‌دهد. در چارچوب هم‌گرایی جهانی، تأسیس یک جامعه ایده‌آل بین‌المللی باید تحقق یابد؛ جامعه‌ای که ساکنان آن حتی‌المقدور در سایه عدالت و امنیت زندگی کنند. با توجه به وجود نگرش‌ها و سلاقی متنوع در عرصه روابط بین‌الملل - که اندیشه اسلامی نیز آن را پدیده‌ای طبیعی و قابل پذیرش می‌داند - باید در این شرایط راهی برای تعامل مطلوب انسان‌ها با یکدیگر جست‌وجو کرد.

در منطق اسلامی، مسلمانان به منزله یک امت واحده تلقی می‌شوند (آل عمران: ۱۰۳) و بر همین اساس، جمهوری اسلامی همواره منادی هم‌گرایی و اتحاد مسلمانان جهان بوده است. رهبر جمهوری اسلامی نیز همواره به تعامل و هم‌گرایی با کشورها و جامعه جهانی در ابعاد مختلف سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و امنیتی، در چارچوب موازین مشخص، به عنوان یکی از اصول دیپلماسی نظام اسلامی ایران تأکید داشته‌اند. تمدن نوین اسلامی، ظهور و بروز مادی و معنوی پیشرفت‌های هدفمند، نظام‌مند و نوظهور امت اسلامی با محوریت ایران و بر اساس تعالیم اسلامی در همه عرصه‌های اجتماعی است؛ پیشرفت‌هایی که شکلی معنادار و منضبط یافته و جامعه اسلامی را به مقاصد خود نزدیک می‌کند. در این تعریف از تمدن نوین اسلامی چند اصل مورد تأکید قرار گرفته است: جنبه‌های مادی و معنوی تمدن اسلامی، پیشرفت‌های نوظهور، محوریت تمدنی ایران و تعالیم اسلامی به عنوان درون‌مایه تمدن نوین اسلامی (نجفی و غلامی، ۱۳۹۷: ۱۲۷-۱۲۶).

آیت‌الله خامنه‌ای در توضیح تمدن نوین اسلامی بیان داشته‌اند: «ما اگر پیشرفت همه‌جانبه را به معنای تمدن‌سازی نوین اسلامی بگیریم، بالاخره یک مصداق عینی و خارجی برای پیشرفت با مفهوم اسلامی وجود دارد؛ این‌گونه بگوییم که هدف ملت ایران و هدف انقلاب اسلامی، ایجاد یک تمدن نوین اسلامی است» (پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر مقام معظم ر خود آنان تعبیه کرده است...)» (پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر مقام معظم ره‌بامات این تمدن نیز معتقدند: «شاخصه اصلی و عمومی این تمدن، بهره‌مندی انسان‌ها از همه ظرفیت‌های مادی و معنوی است که خداوند برای تأمین سعادت و تعالی آنان در عالم طبیعت و در وجود خود آنان تعبیه کرده است...» (پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر مقام معظم رهبری، ۱۳۹۲/۰۲/۰۹).

بیش از چند دهه است که تمدن غرب به تدریج خود را به صورت تمدنی جهانی و فراگیر تبدیل کرده و فرهنگ بسیاری از جوامع را به سوی نوعی یکسان‌سازی سوق داده است. دولت ملی اروپایی بر پایه قومیت شکل گرفته، اما در مقابل، دولت ایرانی بر پایه اصول و ارزش‌هایی بنا شده که آن را از اساس دارای ماهیتی تمدنی ساخته است. این صبغه تمدنی دولت هم در قانون اساسی جمهوری اسلامی و هم در سیره امام خمینی وجود دارد. انقلاب اسلامی نویدگر امکان خروج از سلطه فرهنگی و تمدنی غرب بود و طلیعه ظهور تمدنی نوین و گشودگی تاریخی دیگری را نشان داد. خروج از وضع موجود و حرکت به سوی تمدن نوین اسلامی نیازمند تعیین موضع‌گیری در برابر تمدن موجود غربی است (متولی امامی، ۱۳۹۸).

بنابراین، انقلاب اسلامی که محصول منازعه تاریخی جهان اسلام با تمدن غرب و برخورد از ظرفیت‌های نهفته دین اسلام در خلق یک نظام سیاسی مبتنی بر سنت دینی در عصر مدرن است، می‌تواند مولد «تمدن نوین اسلامی» باشد. امروز کانون تولد و شکوفایی تمدن نوین اسلامی جمهوری اسلامی ایران است و دلیل آن نیز ظرفیت‌هایی است که پس از انقلاب اسلامی و با گذشت بیش از چهار دهه از عمر آن برای حضور در میدان تمدن‌سازی فراهم شده است. با این حال، دولت جمهوری اسلامی در قالب و فرایند خود تا حد زیادی در چارچوب همان مدل دولت مدرن غربی عمل می‌کند و برای خود مأموریتی مستقل در راستای تمدن‌سازی تعریف نکرده است و بیشتر جامعه‌سازی را دنبال می‌کند. این وضعیت با ماهیت و هدف تمدن نوین اسلامی و دولت تمدنی ناظر به آن سازگار نیست و نشان می‌دهد جمهوری اسلامی هنوز به طور کامل در مسیر اهداف تمدنی خود حرکت نمی‌کند. در این میان، مفهوم دولت تمدنی می‌تواند راهی برای خروج از این وضعیت و حرکت در مسیر تمدن‌سازی فراهم آورد.

با توجه به مطالب ارائه شده، این تحقیق می‌تواند زمینه‌های لازم را از حیث نظری و راهبردی برای حرکت از الگوی دولت‌های مدرن غربی - که به صورت تحمیلی و اقتباسی در بسیاری از کشورها، از جمله ایران، پیاده شده‌اند - به سوی دولت‌هایی فراهم سازد که با میراث معنوی و تاریخی جمهوری اسلامی ایران سازگارترند. در این راستا و به طور خاص، با عنایت به اصل ۵۷ قانون اساسی که نقش تعیین‌کننده‌ای برای رهبری نظام در هماهنگی قوای سه‌گانه در نظر می‌گیرد، این پژوهش با تأکید بر دیدگاه‌های ایشان به بررسی نقش جمهوری اسلامی ایران در شکل‌گیری و پیشبرد تمدن نوین اسلامی می‌پردازد.

پیشینه پژوهش

درباره موضوع «تمدن نوین اسلامی»، تحقیقات متعددی از سوی پژوهشگران حوزه‌های مختلف انجام شده است که در این بخش به مهم‌ترین و مرتبط‌ترین آن‌ها اشاره می‌شود. نوروزی‌فیروز (۱۳۹۷) در پژوهشی با عنوان «دولت تمدنی و کنشگری در روابط بین‌الملل» نشان داد که برای بازیگران تمدنی، ادامه کنشگری در وضعیت سرزمینی و ملی، مخاطره‌آمیز است و باعث مسکوت ماندن بخشی از ظرفیت‌های این بازیگران و در نهایت تکرار تجربه اوایل قرن بیستم ایران، ترکیه و... می‌شود. باقی ماندن در وضعیت دولت ملی و سرزمینی، هم در سیاست داخلی و هم در سیاست خارجی، سبب می‌شود که بخشی از منابع اثرگذار بر این دولت‌ها از چرخه بهره‌برداری خارج شوند. عبدخدایی (۱۳۹۳) نیز در پژوهشی با عنوان «دولت مدرن، دولت تمدنی» نشان داد که دولت مدرن - که از سویی ملاک سرزمینی بودن و از سوی دیگر عقلانیت پایه‌ای را بنیان خویش قرار داده - در ابعاد مختلف ایده دولت، هویت اجتماعی، تعیین مرزهای خودی و غیرخودی و منطق محاسباتی جامعه سیاسی بروز یافته و بر ساختارها و الگوهای عینی اجتماعی و فرایندهای سیاست‌گذاری تأثیر نهاده است؛ در حالی که اجتماع تمدنی با گسست از مقوله مرزهای سرزمینی، بافت اجتماعی خود را تنها بر اساس عقلانیتی که مبنای ایده تمدنی است شکل می‌بخشد و همان را پایه نهادهای دولت خود قرار می‌دهد.

نجنفی و غلامی (۱۳۹۷) در پژوهش خود با عنوان «انقلاب اسلامی و نقش محوری آن در شکل‌گیری تمدن نوین اسلامی با تأکید بر دکترین امامت» بیان کردند که جغرافیای سیاسی ایران، نقش «محور» و جهان اسلام، نقش «میدان» را در این تمدن بر عهده دارند. از سوی دیگر، عقلانیت سیاسی مبتنی بر دکترین امامت، جدای از وجه مشروعیت‌زایی آن، با فراهم‌سازی یک نظم سیاسی ممتاز، تکیه‌گاه اصلی تمدن نوین اسلامی به شمار می‌رود. این پژوهشگران نشان دادند که انقلاب اسلامی از قابلیت فراهم‌سازی مقدمات لازم برای ورود به ساحت تمدن نوین اسلامی برخوردار است و این تمدن می‌تواند رقیب و حتی بدیل تمدن مدرن غربی تلقی گردد. طوسی و طاهری خسروشاهی (۱۴۰۱) در پژوهش «دولت‌سازی تمدنی: آسیب‌شناسی فرهنگ سیاسی پشتیبان» با بیان اینکه موقف کنونی انقلاب اسلامی مرحله «دولت‌سازی تمدنی» است، با تمرکز بر دو ساحت «باور سیاسی» و «اندیشه سیاسی» نشان دادند که از یک سو «حیرت در عصر غیبت»، «استبدادزدگی» و «استعمارزدگی» باعث تضعیف باورهای سیاسی شیعیان شده و از سوی دیگر «عدم امتداد اجتماعی فلسفه اسلامی» و «فقدان فقه حکومتی»، نابسندگی اندیشه سیاسی شیعیان برای دولت‌سازی تمدنی را در پی داشته است.

خرمشاد و آدمی (۱۳۸۸) در پژوهش «انقلاب اسلامی، انقلاب تمدن‌ساز؛ دانشگاه ایرانی، دانشگاه تمدن‌ساز» تأکید کردند که در دانشگاه تمدن‌ساز، نخستین گام، خروج از وضعیت انفعالی و مصرفی در برابر تمدن‌های دیگر است. این دانشگاه، دانش را معطوف به میراث تمدنی اسلامی و ایرانی بازتولید می‌کند. از این رو جنبش نرم‌افزاری تولید علم در این دانشگاه، تولید علم را در دو وجه معنا می‌کند: (۱) ابعاد مادی تمدن‌سازی، (۲) ابعاد معنوی تمدن‌سازی. دانشگاه تمدن‌ساز ایرانی انقلاب اسلامی، نه تنها دارای نقش و کارکرد درون اجتماعی در پروسه تمدن‌سازی است، بلکه عنصر تعیین‌کننده‌ای در رقابت تمدنی در عرصه بین‌المللی و جهانی نیز محسوب می‌شود. بهمنی (۱۳۹۳) در پژوهش «تمدن نوین اسلامی در اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای» نشان داد که در اندیشه ایشان، تشکیل نظام اسلامی، دولت اسلامی و جامعه اسلامی مقدمه دستیابی به تمدن نوین اسلامی است و گذار از هر مرحله به مرحله بعدی در گرو الزاماتی

تحت عناوین «الزامات تمهیدی» و «الزامات کارکردی» است. «تولید فکر و علم» و «پرورش نیروی انسانی» از لوازم مهم حرکت تمدنی هستند و همچنین «نظام‌سازی و تعالی الگوی مدیریت» و «اصلاح و بهبود سبک زندگی و رفتار اجتماعی» دو الزام کارکردی‌اند که دستیابی به تمدن اسلامی با آن‌ها معنا می‌یابد.

اکبری و رضایی (۱۳۹۴) در «واکاوی شاخصه‌های تمدن نوین اسلامی در اندیشه مقام معظم رهبری» نشان دادند که شاخصه‌های تمدن اسلامی که اندیشمندان مسلمان بیان کرده‌اند و مقام معظم رهبری به شیوه منسجم‌تری درباره آن‌ها سخن گفته‌اند، عبارت‌اند از: محوریت قوانین قرآنی، خردورزی، علم، اخلاق، مجاهدت در راه خدا، حکومت مردمی، پرهیز از تحجر، ایجاد رفاه عمومی، استقرار عدالت، دوری از اقتصاد مبتنی بر ربا و تکاثر. ایشان با توجه به مقتضیات زمان، مسئله تمدن نوین اسلامی را با مؤلفه‌های جدیدی مانند ابتکار و خلاقیت، توجه به رسانه‌های مدرن، هنر، سینما، بهبود روابط بین‌الملل و صدور احکام فقهی متناسب با نیازهای جدید بشری مطرح نمودند تا تمدن اسلامی در رقابت با دنیای مدرن غرب، پویایی خود را حفظ کند. بشیر و غیاثی فتح‌آبادی (۱۳۹۹) در تحقیق خود، بسط اجتماعی عقلانیت انقلابی، تربیت نیروی انسانی طراز تمدن نوین اسلامی، تحول در علوم انسانی و تعالی الگوی مدیریت، اصلاح سبک زندگی و افزایش تعاملات میان‌فرهنگی را از مهم‌ترین الزامات تحقق تمدن نوین اسلامی عنوان کردند. تحولات فکری، پیشرفت‌های علمی، تعاملات میان‌فرهنگی، شکاف‌های اجتماعی، فتنه‌های سیاسی و جنگ‌های بین‌المللی نیز از سازوکارهای حیطه انتقال تمدنی محسوب می‌شوند که عدم مدیریت آن‌ها، حرکت انقلاب اسلامی را با چالش‌های جدی مواجه خواهد ساخت. طبق یافته‌های این پژوهش، راه عینیت یافتن تمدن اسلامی از مسیر بسط تاریخی-جغرافیایی معانی متناسب با خود می‌گذرد که این امر جز با وجود یک حکومت یا قدرت دارای نفوذ و با فهم، ارائه، مشروعیت‌بخشی و بازنمایی معانی متناسب با هویت اسلام تمدنی امکان‌پذیر نخواهد بود.

همان‌گونه که با بررسی پیشینه تحقیق ملاحظه می‌شود، اگرچه تلاش‌هایی در این زمینه آغاز شده، اما پژوهشی به‌طور جدی و منسجم در رابطه با نقش دولت در شکل‌گیری و پیشبرد تمدن، با تأکید بر جایگاه دولت جمهوری اسلامی در تمدن نوین اسلامی که «دولت تمدنی» را مطمح نظر قرار داده باشد، به انجام نرسیده است. این پژوهش، تمدنی بودن جمهوری اسلامی و شاخص‌ها و مؤلفه‌های آن را با بررسی جامع و دقیق بیانات آیت‌الله خامنه‌ای پی گرفته است.

ملاحظات مفهومی

بر اساس تعریف جامعه‌شناسان کلاسیک، دولت عبارت است از تصویر یک موجودیت مسلط، یکپارچه و مستقل که در سرزمینی مفروض، ایجاد همه قواعد را در کنترل دارد؛ اما مبنای نظری این پژوهش بر تأکید بر تمدنی و فراسرزمینی بودن دولت و بهره‌گیری از نظریات متفکران اجتماعی مسلمان استوار است. انسان، در عین اینکه به‌ناگزیر اجتماعی و مجبور به فراگیری راه و رسم زندگی است، خصلتی ضداجتماعی نیز دارد و این خصلت، از نظر ابن‌خلدون، کارکردی منفی و ضداجتماعی ندارد، بلکه انسان را به این اندیشه سوق می‌دهد که برای برقراری روابط اجتماعی، وجود دولت ضروری است (تنهایی، ۱۳۸۳: ۲۲۷). نیازهای انسان، او را ناگزیر به همکاری با دیگران می‌کند و همین که اجتماع پدید آمد، ضرورتاً مراحل را طی می‌کند که به پیدایش تمدن منتهی می‌شود. ارتباط وثیق دولت و تمدن تا حدی است که به اعتقاد ابن‌خلدون، «هیچ تمدنی یافت نمی‌شود مگر آنکه در سایه دولتی شکل گرفته باشد». از منظر وی، عمر دولت و عمر تمدنی که دولت به وجود می‌آورد، برابر است. تمدن، اوج‌گیری یک دولت نیرومند را دنبال می‌کند و حدود آن محدود به وسعت دولت است؛ زمانی رونق می‌گیرد که دولت در اوج قدرت است و با اضمحلال دولت، مضمحل می‌شود (الطالبی، ۱۳۹۱: ۸۲-۸۱؛ مهدی، ۱۳۵۲: ۲۶۰).

پل ارتباط میان تمدن و دولت زمانی برقرار می‌شود که نوع نگاه ما به دولت، متفاوت از رویکردهای اصلی در دانش جامعه‌شناسی سیاسی باشد. ابن‌خلدون با بررسی دولت از نظرگاه امتداد در مکان و تقسیم آن به دولت عام و خاص، دولت عام را مجموعه مناطق و

اقلیم‌هایی می‌داند که سلطه عصبيت حاکمه در آن جاری و اعمال می‌شود (الجابری، ۱۳۹۲: ۵۶). هرگاه در شکل‌گیری دولت‌های مختلف در یک گستره تمدنی مشخص، ایده هدایت‌گر آن تمدن، متناسب با نوع تعریفی که از تمدن ارائه می‌دهد (مادی یا معنوی)، در ساخت دولت ایفای نقش کند، آن دولت به «دولت تمدنی» تبدیل می‌شود؛ دولتی که کارکردهای خاص خود را دارد و نسبت به دولت ملی، از تمایزات مشخصی برخوردار است (عبدخدایی، ۱۳۹۳: ۱۳۹۳; Katzenstein, 2010).

گوهر تمدن، ارزشی معنوی- فرهنگی است و مبنای آن، تولید اندیشه‌ای است که جامعه‌ای از آن طریق وارد تاریخ می‌شود. دین اسلام، به‌عنوان جنبه هویت‌ساز، مؤلفه اصلی و اساسی در تمدن نوین اسلامی است و با فراهم کردن مقدمات رهایی از دانش استعماری و ذهن اسیر، اهمیت به‌سزایی در این رابطه دارد. در این راستا، دولت، به‌عنوان مهم‌ترین کارگزار سیاسی که صبغه و هدف دینی دارد، نقش و تأثیر عمده‌ای در تحقق تمدن نوین اسلامی ایفا می‌کند و می‌تواند با نگرش و عملکرد تمدنی خود، در راستای پیشبرد این مهم گام بردارد. جوامع یا دولت‌ها در صورتی تمدنی خواهند بود که با ایده هدایت‌گر خود، یعنی دین به معنای عام آن، در ارتباط باشند. در این صورت، ایده هدایت‌گر تمدنی، هویت تمدنی را بارور می‌کند و خروجی آن در سیاست، «دولت تمدنی» خواهد بود. دولت تمدنی، در حقیقت پاسخی به این پرسش است که چگونه می‌توان به بهترین نحو و بیشترین میزان، تولید قدرت کرد. این قدرت، زمانی که از مرزهای کشور عبور می‌کند، به سیاست خارجی تبدیل می‌شود؛ امری که از آن به «حضور در محیط پیرامونی» تعبیر می‌شود. بنابراین، این تمدن‌ها نیستند که به‌طور مستقیم در روابط بین‌الملل بازیگر و کنشگرند، بلکه این واحدهای سیاسی، نظیر دولت-ملت‌ها، هستند که بازیگرانی محسوب می‌شوند که تحت تأثیر هویت‌های تمدنی خود قرار دارند (Katzenstein, 2010: 1-39).

در همین راستا، آیت‌الله خامنه‌ای، به‌عنوان رهبر انقلاب و امت اسلامی، فرایندی پنج‌مرحله‌ای از پیشرفت را برای تحقق اهداف انقلاب اسلامی ترسیم کرده‌اند که «دولت اسلامی» در سومین حلقه این زنجیره قرار دارد و پس از وقوع انقلاب اسلامی و شکل‌گیری نظام سیاسی اسلامی بنیان نهاده می‌شود و زمینه را برای جامعه اسلامی و سپس تمدن اسلامی فراهم می‌کند. ایشان در این باره می‌فرمایند: «ما یک انقلاب اسلامی داشتیم، بعد نظام اسلامی تشکیل دادیم، مرحله بعد تشکیل دولت اسلامی است، مرحله بعد تشکیل کشور اسلامی است، مرحله بعد شکل تمدن بین‌الملل اسلامی است. ما امروز در مرحله دولت اسلامی و کشور اسلامی قرار داریم» (پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر مقام معظم رهبری، ۱۳۸۳/۰۸/۰۶).

ایشان مراحل گذار انقلاب اسلامی تا رسیدن به تمدن اسلامی را این‌گونه ترسیم می‌کنند:

مرحله اول، ایجاد انقلاب اسلامی: آغاز حاکمیت معنوی و تحول بنیادین بر اساس ارزش‌ها.

مرحله دوم، تأسیس نظام اسلامی: ترسیم هندسه عمومی جامعه اسلامی و تدوین منشور اصلی جمهوری اسلامی که تجلی آن در قانون اساسی موقی و جامع نظام اسلامی است.

مرحله سوم، ایجاد دولت اسلامی: به معنای اسلامی بودن همه ابعاد حاکمیت که در دو حوزه منش و روش اسلامی بودن محقق می‌شود. نکته مهم در این نگاه آن است که ضامن اسلامی بودن نظام، تنها اسلامیت منش مدیران نیست، بلکه مهم‌تر از منش، روش و نرم‌افزاری است که بر اساس آن اداره جامعه صورت می‌گیرد.

مرحله چهارم، ایجاد کشور اسلامی: یعنی مرحله تالو و تشعشع نظام اسلامی؛ به این معنا که فرهنگ اسلامی در همه شئون اجتماعی ساری و جاری شود. شاید بتوان مسئله ضرورت تحول در سبک زندگی در بیانات رهبر معظم انقلاب را متناسب با تحقق این مرحله دانست؛ چراکه اسلامی بودن یک کشور در سبک زندگی مردم تجلی پیدا می‌کند.

مرحله پنجم، ایجاد تمدن اسلامی: در این مرحله می‌توان در برابر تمدن مادی از تمدن اسلامی و امت اسلامی سخن گفت و با ارائه الگوهای اسلامی، به سمت جهانی‌سازی اسلامی حرکت کرد (جمالی، ۱۴۰۱: ۲۸-۲۹).

اهمیت این مراحل از آن جاست که ما پس از انقلاب اسلامی و تأسیس نظام اسلامی، در مرحله دولت‌سازی متوقف شده‌ایم و دولت‌ها واجد ناکارآمدی‌های آشکاری هستند که اساسی‌ترین دلیل آن، رویکرد سرزمینی و نه تمدنی به حکمرانی است.

روش پژوهش

این پژوهش در چارچوب تحقیق کیفی قرار دارد؛ به‌گونه‌ای که در بخش نظری مسئله تحقیق، از روش اسنادی و کتابخانه‌ای و در بخش تجربی از روش تحلیل مضمون استفاده شده است. در بخش نخست و در ذیل روش اسنادی، برای دستیابی به هدف پژوهش مبنی بر تبیین نقش دولت در تمدن‌سازی، کتب، مقالات و اسناد مرتبط مورد مطالعه قرار گرفت. همچنین برای بررسی الزامات دولت تمدنی و جایگاه جمهوری اسلامی در شکل‌گیری و پیشبرد تمدن نوین اسلامی در دیدگاه رهبری جمهوری اسلامی، بیانات ایشان در دوره پنج‌ساله منتهی به صدور بیانیه گام دوم انقلاب (شامل ۳۸ سخنرانی بین سال‌های ۱۳۹۲ تا ۱۳۹۷) در دیدار با کارگزاران نظام و سفرای کشورهای اسلامی، مسئولان نظام و میهمانان کنفرانس وحدت اسلامی، مسئولان و دست‌اندرکاران حج، مراسم سالگرد رحلت امام خمینی (ره) و سایر مناسبت‌ها مورد بررسی قرار گرفت.

برای تحلیل داده‌های به‌دست‌آمده از این بخش، از روش تحلیل مضمون براون و کلارک (۲۰۰۶) استفاده شد. این روش فرایندی برای تحلیل داده‌های متنی و روشی برای شناسایی، تحلیل و گزارش الگوهای موجود در آن‌هاست و داده‌های پراکنده و متنوع را به داده‌هایی غنی و تفصیلی تبدیل می‌کند. در این راستا، مراحل کدگذاری داده‌ها، ارائه توصیفی دقیق از داده‌ها، تعیین مضامین و مرتبط ساختن مضامین انجام شد. به عبارت دقیق‌تر، در مرحله نخست کل داده‌های متنی مطالعه شد؛ سپس متن به بخش‌هایی از اطلاعات تقسیم گردید و این بخش‌ها با کدهای مشخص برچسب‌گذاری شدند. در ادامه، کدهای همپوشان و زائد تقلیل یافت و در نهایت کدها در قالب مضامین جمع شدند.

این فرایند از طریق کدگذاری محوری انجام گرفت که فرایند جست‌وجو برای مقولاتی است که مجموعه داده‌ها را به یکدیگر متصل می‌کند. پس از این مرحله کدگذاری، مضمون‌ها شناسایی شدند. حاصل این بخش، احصای شاخص‌ها و فرایند تأثیرگذاری جمهوری اسلامی در تمدن نوین اسلامی بوده است. در نهایت، با مرور مباحث نظری و تجربی تحقیق، موضوع پژوهش جمع‌بندی شد و بر این اساس نتیجه‌گیری گردید که جمهوری اسلامی ایران برای گسترش و پیشبرد تمدن نوین اسلامی چه راهبردها و راهکارهایی می‌تواند اتخاذ کند.

الزامات تمدن نوین اسلامی در دیدگاه مقام معظم رهبری

پیش از بررسی مؤلفه‌های دولت تمدنی در دیدگاه آیت‌الله خامنه‌ای، ضروری است الزامات تمدن نوین اسلامی - که دولت تمدنی باید در چارچوب آن عمل و حرکت کند - مورد بررسی قرار گیرد. به عبارت دیگر، پیش از آنکه دولتی تحقق عملکرد تمدنی را هدف خود قرار دهد، باید از الزامات و ضروریات تمدن خود آگاه باشد و آن‌ها را در نظر داشته باشد. بدین منظور، در این بخش به مضامین احصاشده درباره الزامات تمدن نوین اسلامی، به‌عنوان پیش‌نیازهای تمدنی دولت اسلامی در دیدگاه آیت‌الله خامنه‌ای، پرداخته می‌شود.

پیروی از شریعت اسلامی

نخستین مؤلفه تمدن نوین اسلامی، بی‌تردید پیروی آن از شریعت اسلامی و حرکت بر مبنای مفاهیم و آموزه‌های قرآنی است؛ به‌گونه‌ای که این امر در عرصه‌های مختلف زندگی و در ساحت عمل تحقق یابد. آیت‌الله خامنه‌ای شریعت اسلامی را روح نظام اسلامی می‌داند و تحقق آزادی، استقلال، عدالت و معنویت را - به‌عنوان چهار عنصر اصلی - در گرو حاکم شدن شریعت اسلامی در جامعه تلقی می‌کنند.

ایشان با اشاره به این‌که شریعت اسلامی در حکم چارچوبی کلی است، معتقدند که در همه قانون‌گذاری‌ها، اجراها، عزل و نصب‌ها و رفتارهای عمومی که تابع این نظم سیاسی و مدنی است، باید شریعت اسلامی رعایت شود. در دیدگاه ایشان، پیروی از شریعت اسلامی باید هم در حوزه دولت‌ها و هم در زندگی فردی و اجتماعی اعضای امت اسلامی مورد توجه جدی قرار گیرد.

ایشان با تأکید بر مقوله «ایمان اسلامی» و نقش آن در عزت و اقتدار امت اسلامی، محوریت اسلام در نظام سیاسی جمهوری اسلامی را نیز یکی از دلایل دشمنی با این نظام می‌دانند؛ چراکه اسلام، به نظر ایشان، موجب عزت و سربلندی می‌شود و زمینه‌ساز شکل‌گیری تمدنی معنوی و مادی خواهد بود.

حفظ وحدت میان کشورهای اسلامی

آیت‌الله خامنه‌ای با بیان اینکه امروز یکی از مهم‌ترین شگردهای دشمنان امت اسلامی ایجاد اختلاف است، حفظ وحدت امت اسلامی و کشورهای اسلامی را از مهم‌ترین ضروریات زمان حاضر و تکلیف عمده همگان می‌دانند. از دیدگاه ایشان، مهم‌ترین آمادگی امروز جهان اسلام، اتحاد میان مسلمانان است.

ایشان همکاری و وحدت میان کشورها و دولت‌های اسلامی را مایه عزت و سربلندی امت اسلامی قلمداد می‌کنند. ایشان همچنین نسبت به اهمیت و ضرورت شناخت دشمن و اهداف آن در زمینه تفرقه‌افکنی هشدار می‌دهند و بر توجه جهان اسلام به مشترکات تأکید می‌کنند. افزون بر این، ضمن تأکید بر ضرورت حفظ وحدت و پرهیز از تفرقه در جهان اسلام، هدف و اولویت نخست دشمن برای تفرقه‌افکنی را حوزه دینی و عقیدتی معرفی می‌کنند.

جامعیت برنامه اسلام

تمدن نوین اسلامی می‌بایست برای تمامی ابعاد و ساحت‌های زندگی انسان‌ها دارای برنامه باشد، به طوری که در تمامی وجوه زندگی بتوان تمدن اسلامی و مصادیق و مظاهر واقعی آن را ملاحظه نمود. به بیان آیت‌الله خامنه‌ای، هدف نهایی نباید و نمی‌تواند کمتر از «ایجاد تمدن درخشان اسلامی» باشد و در این راستا ضرورت دارد در همه حوزه‌ها و ساحت‌های زندگی پیشرفت و حرکت به سمت جلو مبنای عمل قرار گیرد. شاخصه‌های اصلی و عمومی این تمدن، بهره‌مندی انسان‌ها از ظرفیت‌های مادی و معنوی‌ای است که خداوند برای تأمین سعادت و تعالی آنان، در عالم طبیعت و در وجود خود آنان تعبیه کرده است.

توجه به ظرفیت‌های درونی خود

یکی از اصول اساسی تمدن نوین اسلامی، توجه به درون و تکیه بر امکانات و ظرفیت‌های عظیمی است که در اختیار آن قرار دارد. زمانی می‌توان از تمدن نوین اسلامی سخن گفت که این تمدن با اتکا به میراث تاریخی و منابع موجود خود در حوزه‌های انسانی، فکری و فرهنگی، طبیعی، اقتصادی و سایر عرصه‌ها، در مسیر رشد و اعتلا حرکت کند.

آیت‌الله خامنه‌ای با اشاره به ظرفیت‌های جمهوری اسلامی در ابعاد گوناگون، دشمنی با این نظام سیاسی را نیز ناشی از برخورداری آن از همین ظرفیت‌ها و امکان الگوسازی برای سایر ملت‌های مسلمان می‌دانند و بیان می‌کنند که اسلامی که دولت، ارتش، دستگاه سیاسی و یک ملت بزرگ و مجاهد ندارد، با اسلامی که از همه این مؤلفه‌ها برخوردار است، متفاوت است.

ایشان همواره مسئولان کشور را به توجه جدی به ظرفیت‌های موجود رهنمون کرده و تأکید داشته‌اند که برای رشد و توسعه کشور باید به ظرفیت‌های داخلی تکیه کرد و نگاه را صرفاً به بیرون از کشور معطوف نساخت. به اعتقاد ایشان، توجه به این امر موجب افزایش اقتدار و مصونیت نظام اسلامی خواهد شد.

جدول ۱: مضامین مربوط به الزامات تمدن نوین اسلامی در دیدگاه مقام معظم رهبری

مضامین	مقولات	شرح مقولات	سخنرانی
پیروی از شریعت اسلامی	تأکید بر ایمان اسلامی	اول، ایمان اسلامی است؛ ایمان اسلامی... شما نگاه کنید به فعالیت‌هایی که امروز در دنیا میشود برای شکستن سد این ایمان در هرجا و بخصوص در نظام جمهوری اسلامی و در میان مردم... خوب، یکی از آن زمینه‌های اقتدار ما و زمینه‌های توانمندی ما، ایمان اسلامی ما است؛ این یکی از آماج دشمنی‌های آنها است.	دیدار مسئولان نظام، ۱۳۹۵/۰۳/۲۵
	مردم‌سالاری دینی	بنابراین امام بزرگوار ما شریعت اسلامی را که روح جمهوری اسلامی است، مورد تکیه قرار داده است؛ مردم‌سالاری دینی را هم که یک وسیله و ابزار است که آن هم متحد از شریعت است، مورد تکیه قرار داده.	مراسم بیست و پنجمین سالگرد رحلت امام خمینی (رحمه‌الله)، ۱۳۹۳/۰۳/۱۴
	توجه به آموزه‌های قرآنی	ما مسلمانها باید قرآن را، اسلام را درست بفهمیم و با میزان عقل و خرد خودمان و با راهنمایی اندیشه بشری و اسلامی، به اعماق تعالیم پیامبر اسلام و این پیامها برسیم. وقتی قرآن را مهجور کردیم، به مفاهیم قرآن درست نگاه نکردیم، مجموعه مفاهیم قرآنی را که یک منظومه کامل برای زندگی انسان است، درست ندیدیم، آن وقت لغزش پیدا میکنیم.	دیدار مسئولان نظام و سفرای کشورهای اسلامی، ۱۳۹۳/۰۳/۰۶
	نقش اسلام در رشد و عزت مسلمانان	امروز با اسلام مبارزه میکنند؛ چرا؟ چون اسلام مایه رشد جوامع است... مایه پدید آمدن یک تمدن معنوی و مادی مشترک و توانمند است؛ چون اسلام میتواند جلوی تعدیات تمدن مادی ظالم امروز را بگیرد... امروز با جمهوری اسلامی بیش از جاهای دیگر در حال مبارزه‌اند. این از این جهت و به خاطر این است که اسلام در نظام جمهوری اسلامی بارزتر است، تحقیقش بیشتر است... مخالفند به خاطر اینکه اسلام جلوی مطامع اینها را میگیرد، جلوی استکبار را میگیرد.	دیدار مسئولان نظام و سفرای کشورهای اسلامی، ۱۳۹۶/۰۲/۰۵
حفظ وحدت میان کشورهای اسلامی	تأکید بر مشترکات	وحدت به معنای تکیه بر مشترکات است. ما مشترکات زیادی داریم؛ میان مسلمانان، مشترکات بیش از موارد اختلافی است؛ روی مشترکات باید تکیه کنند.	دیدار مسئولان نظام و میهمانان کنفرانس وحدت اسلامی، ۱۳۹۲/۱۰/۲۹
		اعتقاد به قرآن، اعتقاد به پیامبر، اعتقاد به خدای واحد، اعتقاد به کعبه واحد و قبله واحد، در مقابل داشتن جبهه واحد دشمن، اینها کافی نیست برای اتحاد دنیای اسلام؟	دیدار مسئولان نظام و سفرای کشورهای اسلامی، ۱۳۹۳/۰۳/۰۶
		امروز مصلحت بزرگ دنیای اسلام در این است که برادران مسلمان، دلشان با یکدیگر صاف باشد؛ مشترکات دارند؛ این همه مشترکات بین مسلمانها هست؛ دشمن میخواهد همین مشترکات را نفی کند.	دیدار مسئولان و دست‌اندرکاران حج، ۱۳۹۳/۰۶/۱۶
	توجه به تفرقه‌افکنی‌های دشمن	امروز در دنیا دشمنانی به صورت علنی با اسلام مقابله میکنند؛ مقابله آنها در درجه اول با ایجاد اختلاف است. عمیق‌ترین اختلافها و خطرناک‌ترین اختلافها، اختلافهای عقیدتی و ایمانی است. امروز در دنیا، تحریکات ایمانی و عقیدتی برای به جان هم انداختن مسلمانان، به وسیله دستهای استکباری انجام میگیرد. یک عده‌ای، عده‌ای را تکفیر میکنند؛ عده‌ای علیه عده دیگری شمشیر میکشند.	دیدار مسئولان نظام و سفرای کشورهای اسلامی، ۱۳۹۳/۰۳/۰۶
	عزت‌سازی و قدرت - آفرینی وحدت مسلمانان	اگر ملتهای کشورهای اسلامی... نه در جزئیات، بلکه در جهت‌گیری‌های کلی با یکدیگر همراه باشند، دنیای اسلام به اوج ترقی و تعالی خواهد رسید... همین قدر که ما ولو در اظهاراتمان کنار یکدیگر قرار بگیریم، عظمت میبخشد به دنیای اسلام؛ عظمت میبخشد به شخصیت امت اسلامی... ببینید در دنیا چه اتفاقی خواهد افتاد؛ چه عزتی برای اسلام درست خواهد شد! وحدت؛ وحدت.	دیدار مسئولان نظام و میهمانان بیست و هشتمین کنفرانس بین‌المللی وحدت اسلامی، ۱۳۹۳/۱۰/۱۹

دیدار مسئولان نظام و سفیر کشورهای اسلامی، ۱۳۹۴/۰۴/۲۷	اگر امت اسلامی یکپارچه بود، اگر بر روی مشترکات خود تکیه میکرد، در سپهر سیاست جهانی بدون تردید یک قدرت منحصربه‌فرد میشد... اگر ما متحد میشدیم، یک چنین پدیده‌ای دنیا را فرامیگرفت.		
اجلاس جهانی علما و بیداری اسلامی، ۱۳۹۰/۰۲/۰۹	آرایش ظاهری این تمدن را در حکومت مردمی، در قوانین برگرفته از قرآن، در اجتهاد و پاسخگویی به نیازهای نوبه‌نوی بشر، در پرهیز از تحجر و ارتجاع و نیز بدعت و التقاط، در ایجاد رفاه و ثروت عمومی، در استقرار عدالت، در خلاص شدن از اقتصاد مبتنی بر ویژه‌خواری و ربا و تکاثر، در گسترش اخلاق انسانی، در دفاع از مظلومان عالم، و در تلاش و کار و ابتکار، میتوان و باید مشاهده کرد.	توجه به ابعاد گوناگون در برنامه اسلام	جامعیت برنامه اسلام
اجلاس جهانی علما و بیداری اسلامی، ۱۳۹۰/۰۲/۰۹	نگاه اجتهادی و عالمانه به عرصه‌های گوناگون، از علوم انسانی تا نظام تعلیم و تربیت رسمی و از اقتصاد و بانکداری تا تولید فنی و فناوری و از رسانه‌های مدرن تا هنر و سینما و تا روابط بین‌الملل و غیره، همه از لوازم این تمدن‌سازی است.	نگاه علمی و تخصصی به حوزه‌های مختلف	
دیدار مسئولان نظام و میهمانان کنفرانس وحدت اسلامی، ۱۳۹۲/۱۰/۲۹	ملت‌های اسلامی امکانات زیادی دارند، موقعیت جغرافیایی حساسی دارند، میراث تاریخی بسیار ارزشمندی دارند، منابع اقتصادی بی‌نظیری دارند؛ اگر ملت‌ها به خود بپیایند، خود را بپایند، به خود تکیه کنند، با یکدیگر دست دوستی بدهند.	برخورداری ملت‌های اسلامی از امکانات گوناگون	توجه به ظرفیت - های درونی خود
دیدار مسئولان نظام و میهمانان کنفرانس وحدت اسلامی، ۱۳۹۴/۱۰/۰۸	دنای اسلام ابزارهای فراوانی دارد؛ ما جمعیت خوبی داریم، سرزمین‌های خوبی داریم، موقعیت جغرافیایی برجسته‌ای داریم، منابع طبیعی بسیاری در دنیای اسلام داریم. نیروهای انسانی بااستعداد و برجسته‌ای در دنیای اسلام داریم که اگر اینها را با تعالیم اسلام مستقل بار بیاوریم، میتوانند آفرینش‌های هنرمندانه خودشان را در عرصه علم، در عرصه سیاست، در عرصه فناوری و در عرصه‌های گوناگون اجتماعی نشان بدهند.		
دیدار مسئولان نظام و سفیر کشورهای اسلامی، ۱۳۹۶/۰۲/۰۵	برای پیشرفت امور کشور... نگاهشان به بیرون از این مرزها نخواهد بود، نگاه به خود ملت خواهد بود. توانایی‌های ما زیاد است... استفاده از این ظرفیتها، برنامه‌ریزی عاقلانه و مدبرانه برای استفاده از این ظرفیتها می‌تواند کشور را به اقتدار و استحکام ساخت درونی برساند.	نگاه به داخل مرزها و ظرفیت‌های آن	
دیدار مسئولان نظام و میهمانان کنفرانس وحدت اسلامی، ۱۳۹۵/۰۹/۲۷	جمهوری اسلامی سرزمین وسیع، ملت مجاهد، مردم جوان، پرانگیزه، مؤمن، معادن سرشار، استعداد برتر از متوسط دنیا و حرکت به سمت علم و پیشرفت [دارد]. البته چنین ایرانی برای آنها مایه خطر است؛ [چون] الگو درست میشود در مقابل ملت‌های مسلمان؛ با این دشمنند.		
دیدار مسئولان نظام و میهمانان کنفرانس وحدت اسلامی، ۱۳۹۲/۱۰/۲۹	نخبگان سیاسی هم باید بدانند عزت و شرف آنها با تکیه به مردم و آحاد ملت‌ها است، نه با تکیه به بیگانگان، نه با تکیه به کسانی که از بن دندان با جوامع اسلامی دشمنند... این منطقه، منطقه برجسته و درخشانی خواهد شد و دنیای اسلام روی عزت و کرامت و آقایی را خواهد دید.	تأکید بر نقش نخبگان	

ویژگی‌های دولت تمدنی در دیدگاه مقام معظم رهبری

پس از بررسی الزامات تمدن نوین اسلامی در دیدگاه آیت‌الله خامنه‌ای، به مضامین ناظر به ویژگی‌هایی که یک دولت در راستای حرکت تمدنی خود به آن‌ها نیاز دارد در دیدگاه ایشان پرداخته می‌شود. این مضامین در حکم پیش‌نیازهایی هستند که رویکرد و فعالیت تمدنی یک دولت را ممکن و محقق می‌سازند.

استقلال و عدم وابستگی

یکی از ویژگی‌های دولت تمدنی، استقلال و عدم وابستگی آن به قدرت‌های بزرگ است. آیت‌الله خامنه‌ای عدم وابستگی به قدرت‌های بزرگ را نه یک تهدید، بلکه یک فرصت تلقی می‌کند و در این راستا، توجه به امکانات و ظرفیت‌های داخل کشور را بسیار حائز اهمیت می‌داند، چراکه برای عدم وابستگی به قدرت‌ها، شناخت ظرفیت‌ها، تقویت آن‌ها و بهره‌مندی از آن‌ها ضرورت دارد. ایشان در بیان ویژگی‌های امام خمینی (ره)، یکی از ویژگی‌های ایشان را همین توجه و تأکید بر استقلال‌طلبی و سلطه‌ناپذیری امام می‌داند. به گفته ایشان، امام معتقد به استقلال کشور و معتقد به رد سلطه بر کشور بود.

حمایت از مظلوم و مقابله با مستکبران

یکی دیگر از ویژگی‌های دولت تمدنی، حمایت آن از مظلومین جهان و مقابله با دولت‌ها و گروه‌های ظالم و مستکبر می‌باشد. آیت‌الله خامنه‌ای همواره در مناسبت‌های مختلف از دنیای اسلام خواسته است که با استفاده از توانایی‌های عمومی، ملی و دولتی خویش از مظلومان حمایت نمایند. ایشان با توجه ویژه بر این موضوع، آن را وظیفه امت اسلامی می‌داند و به طور خاص و در جاهای متعددی صریحاً بر فلسطین و ضرورت دفاع و حمایت از آن تأکید می‌نماید. ایشان همچنین در بیان ویژگی‌های امام خمینی (ره) به استکبارستیزی وی اشاره می‌کند و امام را در جبهه مظلومان عالم می‌داند.

نقش آفرینی مردم

آیت‌الله خامنه‌ای همواره بر نقش مردم و مشارکت آن‌ها در عرصه‌های گوناگون کشور تأکید داشته و این موضوع را الزامات دولت تمدنی تلقی نموده است. ایشان یکی از زمینه‌های دخالت دادن مردم، حوزه اقتصاد و میدان تولید می‌داند و معتقد است که در این حوزه نیز همچون سایر حوزه‌ها می‌بایست امور به شکل مردمی پیش برده شود و این موضوع به پیشرفت در این زمینه خواهد انجامید. ایشان در ادامه ذکر ویژگی‌های شاخص امام خمینی (ره) به عنوان بنیانگذار انقلاب اسلامی به تأکید ایشان بر جایگاه مردم و نقش آن‌ها در عرصه‌های گوناگون کشور می‌پردازد و حضور آن‌ها را موجب پیشبرد بهتر و سریع‌تر امور می‌داند.

رویکرد تمدنی در سیاست

سیاست دولت در دیدگاه آیت‌الله خامنه‌ای می‌بایست ناظر به نگاه و رویکرد تمدنی طراحی شود و اقدامات و برنامه‌های آن نیز در همین مسیر دنبال گردد. ایشان معتقد است که این مهم ضرورت دارد تا در در عرصه‌های داخلی و خارجی مورد توجه قرار گیرد، به طوری که این رویکرد تمدنی می‌بایست در راستای دفاع از کشورهای مظلوم منطقه قرار گیرد و حمایت‌های لازم را از جبهه مقاومت به عمل آورد. آیت‌الله خامنه‌ای با اشاره به ظرفیت‌های عظیم حج در پیشبرد سیاست خارجی دولت تمدنی، به قدرت انسجام‌بخش حج و نقش آن در اعتلای امت اسلامی و به نقش ویژه آن در اعلام مواضع امت اسلامی برای ملت‌ها و در راستای پیشبرد تمدن نوین اسلامی تأکید می‌کند.

رویکرد تمدنی در اقتصاد

یکی دیگر از حوزه‌هایی که اتخاذ رویکرد و نگاه تمدنی در آن ضرورت دارد، حوزه اقتصاد است. آیت‌الله خامنه‌ای ضمن اولویت‌دار دانستن مسئله اقتصاد و اشاره به هدف دشمنان مبنی بر ضربه زدن به اقتصاد کشور، یکی از خصائص دولت تمدنی را برخورداری از اقتصاد قوی قلمداد می‌کند و اولویت امروز جامعه ایرانی و نیز اولویت دسیسه‌های دشمن را مسئله اقتصادی می‌داند. ایشان ضمن اشاره به تکیه امام خمینی بر اقتصاد ملی، به ابعاد رویکرد تمدنی در اقتصاد می‌پردازد. آیت‌الله خامنه‌ای اقتصاد مورد تأکید خود را «اقتصاد مقاومتی» می‌نامد و آن را اقتصادی می‌داند که با تحریکات و تکانه‌های جهانی متحول نمی‌شود. ایشان در این رابطه تولید ملی را اساس اقتصاد

مقاومتی و حلقه اساسی پیشرفت اقتصاد قلمداد می‌کند. رهبر انقلاب اسلامی ضمن انتقاد از واردات بی‌رویه و حرام شرعی و قانونی خواندن آن، همگان را به سمت تولید داخلی توجه می‌دهد.

توجه به فرهنگ عمومی جامعه

علاوه بر حوزه‌های سیاسی و اقتصادی، عرصه فرهنگی نیز می‌بایست مورد توجه و تأکید دولتی قرار بگیرد که راهبرد تحقق تمدن نوین اسلامی را در پیش گرفته است. آیت‌الله خامنه‌ای با مهم‌تر دانستن فرهنگ نسبت به اقتصاد و در ضمن اشاره به تمرکز دشمن بر روی فرهنگ، همواره مردم و مسئولان را نسبت به رخنه‌های فرهنگی هشدار می‌دهد. ایشان فرهنگ و مولفه‌های فرهنگی را به این دلیل مهم‌تر از حوزه اقتصادی تلقی می‌کند که فرهنگ در زندگی روزمره و همه ابعاد و ساحت‌های آن جاری است و کیفیت شاخص‌های اقتصادی جامعه نیز به مولفه‌های فرهنگ و وضعیت آن‌ها برمی‌گردد.

پیشرفت علمی

پیشرفت‌های علمی و تکنولوژیک یکی دیگر از ویژگی‌های دولت تمدنی است. دولتی که رویکرد تمدنی اختیار می‌کند، بدون تردید می‌بایست برای حضور در عرصه‌های بین‌المللی صاحب قدرت علمی باشد که همین موضوع موجبات استقلال و عدم وابستگی امت اسلامی را فراهم می‌کند. آیت‌الله خامنه‌ای در این زمینه به همه کشورهای اسلامی توصیه دارد که مسئله پیشرفت علمی را به طور جدی دنبال کنند و در این زمینه جمهوری اسلامی ایران را به عنوان الگویی موفق معرفی می‌کند که با پیشرفت‌های علمی صورت‌گرفته جایگاه خود را در جهان ارتقا داده و در راستای حفظ و تقویت استقلال خود با کمک علم در حال حرکت رو به جلو است.

کارآمدی مدیریتی

یکی از موضوعاتی که به عنوان مانع حرکت و پیشرفت دولت در جهت پیشبرد اهداف تمدنی آن عمل می‌کند، موضوع ناکارآمدی‌های مدیریتی است که رهبر انقلاب اسلامی نسبت به آن هشدار می‌دهد و یکی از الزامات حرکت پرشتاب نظام اسلامی را مدیریت کارآمد و متعهد می‌داند. به عقیده ایشان، در بخش‌هایی که مدیریت امور به دست مدیران کارآمد و مومن افتاده، مسائل به خوبی حل شده و پیشرفت‌هایی حاصل گشته، ولی در جاهای دیگر مسائل و چالش‌های بسیاری توسط مدیران ناکارآمد ایجاد و تقویت شده است. این موضوع نشان‌گر این است که حرکت کلی اشکالی ندارد، بلکه اشکال اساسی مسئولین و مدیران ناکارآمدی هستند که مسیر پیشرفت و اعتلای ایران اسلامی در راستای حرکت تمدنی را با اختلال یا وقفه مواجه می‌سازند. بنابراین، یکی از الزامات دولت تمدنی سپردن هدایت و مدیریت امور به دست افراد کاردان، کارآمد، پرتلاش و پراگیزه می‌باشد و در غیر این صورت نمی‌توان از پیشبرد تمدن نوین اسلامی توسط یک دولت سخن گفت.

جدول ۲: مضامین مربوط به ویژگی‌های دولت تمدنی در دیدگاه مقام معظم رهبری

مضامین	مقولات	شرح مقولات	سخنرانی
استقلال و عدم وابستگی	نقش استقلال در پیشرفت	ملت ما ثابت کرد که وابسته نبودن به آمریکا و قدرتهای بزرگ نه فقط موجب عقب‌افتادگی نیست، بلکه موجب پیشرفت است... هستند کشورهایی که خودشان را به دُم آمریکا بستند و دنباله‌رو آمریکا‌یند. سی سال تجربه در مقابل ما است... هر کس این را مطالعه کند، خواهد فهمید که وابسته نبودن به قدرتهای بزرگ، برای یک ملت فرصت است، نه تهدید.	اجتماع زائران و مجاوران حرم مطهر رضوی، ۱۳۹۲/۰۱/۰۱
	تلاش دشمن برای ایجاد وابستگی	دشمن ما در طول این سالها، بسیاری از فعالیتهایی که علیه کشور ما و ملت ما کرده است برای این بود که خدشه در استقلال به‌وجود بیاورد؛ چه تحریم، چه تهدید، اینها استقلال را هدف گرفته‌اند. باید همه هوشیار باشند. میگوید در مذاکرات هسته‌ای آن چیزی را که ما به شما دیکته میکنیم این را شما قبول بکنید تا در کشور شما کار به وجود بیاید، تا سرمایه به وجود بیاید، تا فعالیت اقتصادی در کشور شما راه بیفتد... این نگاه، نگاهی است که هرگز به نتیجه نخواهد رسید.	مراسم بیست و ششمین سالگرد رحلت امام خمینی (رحمه‌الله)، ۱۳۹۴/۰۳/۱۴ اجتماع زائران و مجاوران حرم مطهر رضوی، ۱۳۹۴/۰۱/۰۱
	لزوم اتحاد امت اسلامی در مقابله با ظالمان	پیام ما به دنیای اسلام، به دولتهای اسلامی این است که از توان خودتان، از توانایی‌های عمومی و ملی و دولتی خودتان استفاده کنید، از مظلوم حمایت کنید؛ بفهمانید به دشمنان که دنیای اسلام در مقابل سبیت و تجاوز آرام نمی‌نشیند؛ پیام ما به دولتهای اسلامی این است... همه دنیای اسلام، همه دولتهای اسلامی، همه آحاد ملت‌های مسلمان موظفند با اینها معارضه کنند، مقابله کنند... این وظیفه امت اسلامی است.	دیدار مسئولان نظام و سفراء کشورهای اسلامی، ۱۳۹۲/۱۰/۲۹
حمایت از مظلوم و مقابله با مستکبران	حمایت از فلسطین	امروز هم به همین دلیل مسئله فلسطین برای ما یک مسئله اصلی است؛ این را همه بدانند. مسئله فلسطین از دستور کار نظام جمهوری اسلامی خارج نخواهد شد. مسئله فلسطین، عرصه یک مجاهدت واجب و لازم اسلامی است. تلاش دشمنان برای به فراموشی سپردن مسئله فلسطین است... مبارزه برای آزادی فلسطین یک مبارزه اسلامی است، یک مبارزه همگانی است، یک مبارزه عربی صرف نیست؛ این وظیفه مسلمانها است که در همه‌جای دنیا، به هر شکلی که میتوانند، این مبارزه را، این فریاد را، این حرکت را ادامه بدهند.	مراسم بیست و ششمین سالگرد رحلت امام خمینی (رحمه‌الله)، ۱۳۹۴/۰۳/۱۴ خطبه‌های نماز عید فطر، ۱۳۹۵/۰۶/۱۴
	تأکید امام بر استکبارستیزی	امام صریحاً در جبهه مخالف قلدردان بین‌المللی و مستکبران قرار داشت، هیچ ملاحظه‌ای نمیکرد. این است که امام در مقابله میان قلدردان و مستکبران و قدرتهای زورگوی عالم با مظلومان، در جبهه مظلومان بود؛ صریح و بدون ملاحظه و بی‌تقیه این را بیان میکرد. طرف‌دار جدی مظلومان جهان بود. امام با مستکبرین سرِ آشتی نداشت.	مراسم بیست و ششمین سالگرد رحلت امام خمینی (رحمه‌الله)، ۱۳۹۴/۰۳/۱۴
	نقش‌آفرینی مردم در اقتصاد	یکی از کارها، دخالت دادن مردم در کار تولید است... وقتی مردم در کار دفاع از مرزها وارد میدان شدند... خب کار اقتصاد به طریق اولی [همین‌طور است]. کار اقتصاد یک کار مردمی است؛ اگر در زمینه مسائل اقتصادی مردم را در میدان وارد بکنیم و مردم نقش‌آفرین بشوند در میدان اقتصاد و میدان تولید، یقیناً پیش خواهد رفت.	اجتماع زائران و مجاوران حرم مطهر رضوی، ۱۳۹۶/۰۱/۰۱
نقش‌آفرینی مردم	تأکید امام بر جریان مردمی در حوزه‌های گوناگون	اعتقاد به اراده مردم و نیروی مردم، و مخالفت با تمرکزهای دولتی؛ این از جمله خطوط اصلی حرکت امام است... امام بارها و بارها هشدار میداد... که این مسائل را به مردم بسپارید... در مسائل اقتصادی، تکیه به مردم؛ در مسائل نظامی، تکیه به مردم؛ در مسائل سازندگی کشور، تکیه به مردم، که جهاد سازندگی را به راه انداخت؛ در مسائل تبلیغات، تکیه به مردم؛ و بالاتر از همه مسئله انتخابات کشور و آراء مردم در مدیریت کشور و تشکیلات نظام سیاسی کشور.	بیست و ششمین سالگرد رحلت امام خمینی (رحمه‌الله)، ۱۳۹۴/۰۳/۱۴
	رویکرد تمدنی در سیاست داخلی	در سیاست داخلی، اصول امام عبارت است از تکیه به رأی مردم؛ تأمین اتحاد و یکپارچگی ملت؛ مردمی بودن و غیر اشرافی بودن حکمرانان و زمامداران؛ دلبسته بودن مسئولان به مصالح ملت؛ کار و تلاش همگانی برای پیشرفت کشور.	مراسم بیست و چهارمین سالگرد رحلت امام خمینی (رحمه‌الله)، ۱۳۹۲/۰۳/۱۴

رویکرد تمدنی در سیاست خارجی	در سیاست خارجی، اصول امام عبارت است از ایستادگی در مقابل سیاستهای مداخله‌گر و سلطه‌طلب؛ برادری با ملت‌های مسلمان؛ ارتباط برابر با همه کشورها، بجز کشورهایی که تیغ را بر روی ملت ایران کشیده‌اند و دشمنی میکنند؛ مبارزه با صهیونیسم؛ مبارزه برای آزادی کشور فلسطین؛ کمک به مظلومین عالم و ایستادگی در برابر ظالمان.	مراسم بیست و چهارمین سالگرد رحلت امام خمینی (رحمه‌الله)، ۱۳۹۲/۰۳/۱۴
اهمیت و ضرورت تقویت مقاومت در منطقه	در مورد مسائل دنیای اسلام هم باید عرض کنیم که زخمهای زیادی بر پیکر امت اسلامی است؛ مسائل یمن، جراحت بزرگی بر پیکر امت است؛ مسائل بحرین همین‌جور؛ مسائل گوناگونی که در کشورهای اسلامی هست همین‌جور... ملت ما میتواند پشتوانه این حرکت عظیم دنیای اسلام قرار بگیرد.	دیدار مسئولان نظام و سفرای کشورهای اسلامی، ۱۳۹۶/۰۲/۰۵
اهمیت رویداد حج در اتحاد جهان اسلام	[این حضور] به‌خاطر این است که در منطقه سوریه، در غرب آسیا، مقاومت در مقابل ظلم وجود داشت و وجود دارد؛ به این دلیل ما آنجا حضور پیدا کرده‌ایم. لذا ملاحظه میکنید که به توفیق الهی، [جبهه] مقاومت به برکت کمکهایی که شد و به برکت شجاعتی که نیروهای سوری داشتند، توانستند بر تروریست‌های حمایت‌شده بلکه به‌وجودآمده به‌وسیله آمریکا و غربی‌ها و مزدوران‌شان در منطقه - مثل سعودی و مانند اینها - غلبه پیدا کنند، آنها را شکست بدهند.	دیدار مسئولان نظام و سفرای کشورهای اسلامی، ۱۳۹۷/۰۱/۲۵
اولویت اقتصاد برای ایران و دشمنان	حج، مظهر حضور عظمت امت اسلامی است، حج مظهر وحدت است، حج مظهر یکپارچگی است؛ حج مظهر قدرت امت اسلامی است... امت اسلامی به‌وسیله حج، عرض اندام میکند؛ خود را نشان میدهد. علاوه بر این که جنبه خارجی قضیه است، یک جنبه درونی هم دارد: ملت‌های مسلمان در حج با هم آشنا میشوند، انس پیدا میکنند... یک ظرفیت بی‌ظنیر معنوی، در کنار یک ظرفیت بی‌ظنیر اجتماعی و جایی برای ابراز عقیده و بیان موضع امت اسلامی.	دیدار کارگزاران حج، ۱۳۹۶/۰۵/۰۸
تأکید امام بر اقتصاد ملی و خودکفایی	اینجا جای ابراز موضع است؛ حج یک چنین ظرفیتی است، حج این است. کجا امت اسلامی بهتر از بیت‌الله‌الحرام و مکه و مدینه و عرفات و شعر و منا پیدا میکند برای اینکه اظهار کند که ملت‌ها درباره فلسطین و درباره مسجدالاقصی چه میگویند؟... حج بهترین جا است برای اینکه امت اسلامی... بتوانند ابراز موضع کنند، ابراز عقیده کنند.	دیدار مسئولان نظام و سفرای کشورهای اسلامی، ۱۳۹۶/۰۲/۰۵
ضرورت اقتصاد مقاومتی	اولویت امروز ملت ایران، مسئله اقتصادی است و توجه کنید که اولویت دشمن هم مسئله اقتصادی است... هدف دشمن این است که بتواند با فشار اقتصادی، ملت ایران را نسبت به نظام اسلامی و جمهوری اسلامی دلسرد و دلزده کند و بین ملت ایران و نظام اسلامی فاصله بیندازد و هدفهای خودش را از این راه دنبال کند.	اجتماع زائران و مجاوران حرم مطهر رضوی، ۱۳۹۶/۰۱/۰۱
تأکید بر تولید ملی	در اقتصاد، اصول امام تکیه به اقتصاد ملی است؛ تکیه به خودکفایی است؛ عدالت اقتصادی در تولید و توزیع است؛ دفاع از طبقات محروم است؛ مقابله با فرهنگ سرمایه‌داری و احترام به مالکیت است... همچنین هضم نشدن در اقتصاد جهانی؛ استقلال در اقتصاد ملی؛ اینها اصول امام در زمینه اقتصاد است.	مراسم بیست و چهارمین سالگرد رحلت امام خمینی (رحمه‌الله)، ۱۳۹۲/۰۳/۱۴
تأکید بر تولید ملی	اقتصاد مقاومتی یعنی آن اقتصادی که مقاوم است؛ با تحریرات جهانی، با تکان‌های جهانی، با سیاست‌های آمریکا و غیر آمریکا زیور و نمیشود؛ اقتصادی است متکی به مردم... یعنی از دل ظرفیتهای خود کشور ما و خود مردم ما میجوشد؛ رشد این نهال و این درخت، متکی است به امکانات کشور خودمان؛ درون‌زا به این معنا است. اما درعین حال درون‌گرا نیست؛ یعنی این اقتصاد مقاومتی، به این معنا نیست که ما اقتصاد خودمان را محصور میکنیم و محدود میکنیم در خود کشور.	اجتماع زائران و مجاوران حرم مطهر رضوی، ۱۳۹۳/۰۱/۰۱
	به نظر بنده آن چیزی که امسال و سالهای بعد از این باید به‌عنوان هدف اقتصاد مورد توجه باشد، عبارت است از سرمایه‌گذاری بر روی تولید داخلی... از همه مسئولانی که در زمینه‌های اقتصادی فعالیت دارند و از همه آحاد مردم باید مطالبه بشود که به مسئله تقویت تولید داخلی کمک کنند.	اجتماع زائران و مجاوران حرم مطهر رضوی، ۱۳۹۴/۰۱/۰۱
	آنچه بنده در مورد آینده به‌عنوان نقطه اولویت دار و کلیدی به آن نگاه میکنم، عبارت است از تولید؛ تولید ملی، تولید داخلی... من این‌جور احساس میکنم که اساس کار فعلاً برای این برهه از اقتصاد کشور، مسئله تولید ملی و تولید داخلی است.	اجتماع زائران و مجاوران حرم مطهر رضوی، ۱۳۹۶/۰۱/۰۱

اجتماع زائران و مجاوران حرم مطهر رضوی، ۱۳۹۶/۰۱/۰۱	واردات کالاهایی که در داخل به‌قدر کافی تولید میشود، بایستی به‌صورت یک حرام شرعی و قانونی شناخته بشود؛ آنچه در داخل تولید میشود، از خارج وارد نشود... با این امکاناتی که در کشور هست، نگذاریم این راه به این شکل ادامه پیدا بکند، واقعاً جلوی واردات به‌معنای واقعی کلمه گرفته بشود.	پرهیز از واردات بی-رویه	
اجتماع زائران و مجاوران حرم مطهر رضوی، ۱۳۹۷/۰۱/۰۱	ما بایستی تعصب داشته باشیم نسبت به مصرف داخلی و جنس داخلی و اقتصاد ملی‌مان... با تعصب دنبال کالای ایرانی بگردید؛ فروشنده، کالای ایرانی بفروشد؛ خریدار، کالای ایرانی بخرد؛ مسئولین تولید ایرانی را کمک کنند و حمایت بکنند و از واردات و قاچاق جلوگیری کنند.		
دیدار اعضای شورای عالی انقلاب فرهنگی، ۱۳۹۲/۰۹/۱۹	فرهنگ هویت يك ملت است. ارزشهای فرهنگی روح و معنای حقیقی يك ملت است. همه چیز مترتب بر فرهنگ است. فرهنگ حاشیه و ذیل اقتصاد نیست، حاشیه و ذیل سیاست نیست، اقتصاد و سیاست حاشیه و ذیل بر فرهنگند؛ به این باید توجه کرد.	تأکید بر جایگاه فرهنگ	
دیدار اعضای شورای عالی انقلاب فرهنگی، ۱۳۹۲/۰۹/۱۹	فرهنگ، برنامه‌ریزی هم لازم دارد؛ نباید انتظار داشت که فرهنگ کشور - چه فرهنگ عمومی؛ چه فرهنگ نخبگانی، دانشگاه‌ها و غیره و غیره - به خودی خود خوب بشوند و پیش بروند؛ نه، این برنامه‌ریزی میخواهد... نمیشود مسئولین کشور مسئولیتی احساس نکنند در زمینه هدایت فرهنگی جامعه... دولت و مسئولان موظفند که توجه کنند به جریان عمومی فرهنگ جامعه.	لزوم برنامه-ریزی در عرصه فرهنگ	توجه به فرهنگ عمومی جامعه
اجتماع زائران و مجاوران حرم مطهر رضوی، ۱۳۹۳/۰۱/۰۱	تمرکز دشمنان بر روی فرهنگ بیشتر از همه جا است. چرا؟ به‌خاطر همین تأثیر زیادی که فرهنگ دارد. هدف و آماج تحرک دشمنان در زمینه فرهنگ، عبارت است از ایمان مردم و باورهای مردم. مسئولان فرهنگی، باید مراقب رخنه فرهنگی باشند.	توجه به رخنه‌های فرهنگی دشمنان	
دیدار شرکت‌کنندگان در کنفرانس اتحادیه بین‌المجالس سازمان همکاری اسلامی، ۱۳۹۶/۱۰/۲۶	دنیای غرب... به‌وسیله علم به قدرت بین‌المللی دست یافت... اما از لحاظ علمی ما عقیم؛ بایست دنیای اسلام تلاش کند تا جوانهایش را از لحاظ علمی پیش ببرد... ما از لحاظ رتبه علمی، درجات خودمان را به مراتب بالا آورده‌ایم... یکی از کارهایی که در کشورهای اسلامی حتماً باید دنبال بشود مسئله پیشرفت علمی است، و این ممکن است.	لزوم تلاش در عرصه‌های علمی	
دیدار شرکت‌کنندگان در هفتمین همایش ملی نخبگان جوان، ۱۳۹۲/۰۷/۱۷	البته رشد علمی ما امروز در مقیاس منطقه و در مقیاس جهانی خیلی خوب است... اگر این شتاب رشد علمی حفظ شد، این امید وجود دارد که ما برسیم به قله‌ها... این باید اتفاق بیفتد و ان‌شاءالله این کار خواهد شد... شما پنجاه سال دیگر، چهل سال دیگر این آینده را تصویر کنید... که در دنیا دیگران محتاج دانش شما باشند، مجبور باشند زبان شما را یاد بگیرند تا به دانش شما دست پیدا کنند.	ایجاد مرجعیت علمی در دنیا	پیشرفت علمی
دیدار شرکت‌کنندگان در هفتمین همایش ملی نخبگان جوان، ۱۳۹۰/۷/۱۷	امروز هم یکی از نقاطی که به نظر من خیلی نقطه ضعف است... کار علمی به دنبال سفارش خارجی [است]، کاری نیست که کشور به آن احتیاج دارد... این هنر نیست؛ باید نگاه کنید ببینید نیاز داخلی چیست، این کار تحقیقاتی شما... به درد کجای کشور میخورد، کدام خلأ را در داخل کشور پر میکند.	ارتباط علم و تحقیق با نیازهای واقعی جامعه	
اجتماع زائران و مجاوران حرم مطهر رضوی، ۱۳۹۶/۰۱/۰۱	بله، ضعفهایی وجود دارد؛ این ضعفها مربوط به مدیریت ماها است، این مربوط به کمبودها و ناتوانایی‌های مدیرانی است که در بخشهای مختلف مشغول کار بوده‌اند... مربوط به حرکت عمومی نظام اسلامی نیست. ما هر جا یک مدیریت انقلابی فعال پرتحرک داشتیم، کار پیش رفته است... اگر مدیریت در بخشهای مختلف کشور، متدین باشد، انقلابی باشد و کارآمد باشد، همه مشکلات کشور حل خواهد شد.	به‌کارگیری نیروهای کارآمد و پرانگیزه	کارآمدی
دیدار رئیس‌جمهور و اعضای هیأت دولت، ۱۳۹۲/۰۶/۰۶	روحیه خدمت، که این گفتمان اصلی دولت اسلامی همین خدمت است... البته ما هر کدامان دلبستگی‌هایی داریم، سلیقه‌هایی داریم... اینها همه حاشیه است؛ متن عبارت است از خدمت... دوم اینکه در زمینه خدمت، کار را باید جهادی کرد... کار جهادی یعنی از موانع عبور کردن، موانع کوچک را بزرگ ندیدن، آرمانها را فراموش نکردن، جهت را فراموش نکردن، شوق به کار.	تأکید بر خدمت به مردم و کار جهادی	مدیریتی

همان‌گونه که در جداول پیشین ارائه شد، تمدن نوین اسلامی دارای ویژگی‌هایی است که در دیدگاه آیت‌الله خامنه‌ای به آن‌ها پرداخته شده است. افزون بر این، تمدنی بودن یا برخورداری دولت از عملکرد تمدنی مستلزم اقتضانات و الزاماتی است که بدون توجه به آن‌ها، حرکت یک دولت در فراسوی مرزها و در راستای دستیابی به اهداف و تحقق ارزش‌های تمدنی امکان‌پذیر نخواهد بود. در این میان، جمهوری اسلامی ایران از این ظرفیت برخوردار است که با شکل‌دهی و تقویت دولت تمدنی، در مسیر تحقق این هدف گام بردارد. ناظر به مؤلفه‌های تمدن نوین اسلامی و نیز ویژگی‌های تمدنی دولت، و با توجه به ظرفیتی که قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران فراهم کرده است، می‌توان گفت تحقق این هدف از منظر حقوقی و ساختاری امکان‌پذیر است.

برای نمونه، اصل دوم قانون اساسی تصریح می‌کند که جمهوری اسلامی نظامی است مبتنی بر چندین مؤلفه، از جمله ایمان به خدای یکتا (لا اله الا الله) و اختصاص حاکمیت و تشریع به او و لزوم تسلیم در برابر امر او، وحی الهی و نقش بنیادی آن در بیان قوانین، و معاد و نقش سازنده آن در سیر تکاملی انسان به سوی خداوند (قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۹۷: ۱۴). این اصل به نخستین و مهم‌ترین مؤلفه تمدن نوین اسلامی در این پژوهش، یعنی «پیروی از شریعت اسلامی»، اشاره دارد. همچنین در اصل چهارم قانون اساسی بر ابتدای کلیه قوانین و مقررات مدنی، جزایی، مالی، اقتصادی، اداری، فرهنگی، نظامی و سیاسی بر موازین اسلامی تأکید شده است و این اصل بر اطلاق یا عموم همه اصول قانون اساسی و سایر قوانین و مقررات حاکم است (همان: ۱۵).

«حفظ وحدت میان کشورهای اسلامی» به‌عنوان یکی دیگر از ویژگی‌های تمدن نوین اسلامی در اصل یازدهم قانون اساسی مورد تأکید قرار گرفته است. بر اساس این اصل و به حکم آیه کریمه «إِنَّ هَذِهِ أُمَّتُكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَأَنَا رَبُّكُمْ فَاعْبُدُونِ»، همه مسلمانان یک امت‌اند و دولت جمهوری اسلامی ایران موظف است سیاست کلی خود را بر پایه ائتلاف و اتحاد ملل اسلامی قرار دهد و تلاش مستمر به عمل آورد تا وحدت سیاسی، اقتصادی و فرهنگی جهان اسلام را تحقق بخشد (همان: ۱۷).

یکی از اساسی‌ترین مؤلفه‌های دولت تمدنی، استقلال و عدم وابستگی آن است. این موضوع در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران در موارد متعددی مورد تأکید قرار گرفته است. برای نمونه، در اصل دوم قانون اساسی هرگونه ستمگری، ستم‌کشی، سلطه‌گری و سلطه‌پذیری به‌صراحت نفی شده و بر تأمین قسط و عدل، استقلال سیاسی، اقتصادی و فرهنگی و همبستگی ملی تأکید شده است. همچنین در اصل سوم قانون اساسی به طرد کامل استعمار و جلوگیری از نفوذ بیگانگان اشاره شده است (همان: ۱۴-۱۵).

این اصل در حوزه رویکرد تمدنی در سیاست، به‌ویژه در عرصه سیاست خارجی، نیز مورد توجه قرار گرفته است. بر اساس اصل یکصد و پنجاه و دوم قانون اساسی، سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران بر نفی هرگونه سلطه‌جویی و سلطه‌پذیری، حفظ استقلال همه‌جانبه و تمامیت ارضی کشور، دفاع از حقوق همه مسلمانان، عدم تعهد در برابر قدرت‌های سلطه‌گر و برقراری روابط صلح‌آمیز متقابل با دولت‌های غیرمحارب استوار است (همان: ۵۳). همچنین اصل سوم قانون اساسی بر تنظیم سیاست خارجی کشور بر اساس معیارهای اسلام، تعهد برادرانه نسبت به همه مسلمانان و حمایت بی‌دریغ از مستضعفان جهان تأکید دارد (همان: ۱۵).

موضوع «حمایت از مظلوم و مقابله با مستکبران» نیز در اصل یکصد و پنجاه و چهارم قانون اساسی مطرح شده است. بر اساس این اصل، جمهوری اسلامی ایران سعادت انسان در کل جامعه بشری را آرمان خود می‌داند و استقلال، آزادی و حکومت حق و عدل را حق همه مردم جهان می‌شناسد. از این رو، در عین خودداری کامل از هرگونه دخالت در امور داخلی ملت‌های دیگر، از مبارزه حق‌طلبانه مستضعفان در برابر مستکبران در هر نقطه از جهان حمایت می‌کند (همان: ۵۳).

در زمینه شکل‌گیری و پیشبرد دولت تمدنی اسلامی، نقش و جایگاه رهبری از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است؛ از همین رو در این پژوهش دیدگاه ایشان مورد مطالعه قرار گرفته است. بر اساس اصل پنجاه و هفتم قانون اساسی، قوای حاکم در جمهوری اسلامی ایران - شامل قوه مقننه، قوه مجریه و قوه قضائیه - زیر نظر ولایت مطلقه امر و امامت امت اعمال می‌شوند (همان: ۲۷). همچنین مطابق اصل

یکصد و دهم قانون اساسی، تعیین سیاست‌های کلی نظام جمهوری اسلامی ایران پس از مشورت با مجمع تشخیص مصلحت نظام و نظارت بر حسن اجرای این سیاست‌ها بر عهده رهبر جمهوری اسلامی است (همان: ۴۱). افزون بر این، بر اساس اصل یکصد و دوازدهم قانون اساسی، اعضای ثابت و متغیر مجمع تشخیص مصلحت نظام - که برای تشخیص مصلحت در موارد اختلاف میان مجلس شورای اسلامی و شورای نگهبان تشکیل می‌شود - توسط مقام رهبری تعیین می‌شوند (همان: ۴۳).

نتیجه‌گیری

این پژوهش با هدف بررسی نقش دولت جمهوری اسلامی ایران در شکل‌گیری و پیشبرد تمدن نوین اسلامی با تأکید بر دیدگاه مقام معظم رهبری انجام شد. بررسی صبغه تمدنی دولت، به‌ویژه برای ایران با پیشینه تاریخی و فرهنگی غنی و نیز با توجه به نقش و جایگاه منطقه‌ای و بین‌المللی آن، از اهمیت بسزایی برخوردار است. در شرایط کنونی، حفظ مرزهای مشخص بر اساس قرآنی صرفاً ملی و سرزمینی، در حالی که عناصر سازنده هویت گرایش به برون‌گرایی دارند، می‌تواند زمینه‌ساز نوعی ایستایی و محدودیت در کنشگری باشد. در این میان، فهم چگونگی ظهور دولت تمدنی می‌تواند به درک نحوه کنشگری این نوع دولت‌ها در روابط بین‌الملل کمک کند و زمینه فهم چگونگی ایجاد صلح در یک منطقه خاص یا در سطح نظام بین‌الملل و نظم جهانی و نیز افزایش سطح همگرایی را فراهم سازد.

بررسی بیانات مقام معظم رهبری در فاصله سال‌های ۱۳۹۲ تا ۱۳۹۷ - به‌عنوان سال‌های منتهی به صدور بیانیه گام دوم انقلاب - نشان داد که دولت تمدنی باید واجد ویژگی‌هایی باشد که امکان حرکت آن را در مقیاس یک تمدن، نه صرفاً یک سرزمین ملی، فراهم کند. این ویژگی‌ها عبارت‌اند از: استقلال و عدم وابستگی، حمایت از مظلوم و مقابله با مستکبران، توجه ویژه به نقش‌آفرینی مردم، رویکرد تمدنی در سیاست داخلی و خارجی، رویکرد تمدنی در اقتصاد (اقتصاد مقاومتی)، توجه به فرهنگ عمومی جامعه، پیشرفت علمی و تأکید بر کارآمدی مدیریتی. به عبارت دیگر، تا زمانی که این ویژگی‌ها در یک دولت وجود نداشته باشد، نمی‌توان انتظار داشت که آن دولت رویکرد و عملکرد مؤثر تمدنی داشته باشد.

بررسی بیانات رهبر انقلاب اسلامی همچنین نشان داد که تمدن نوین اسلامی دارای الزامات و پیش‌نیازهایی است که جزء جدایی‌ناپذیر این تمدن به شمار می‌آیند. این الزامات شامل پیروی از شریعت اسلامی و بهره‌گیری از مفاهیم و آموزه‌های قرآنی، حفظ وحدت میان کشورهای اسلامی، جامعیت برنامه اسلام و توجه به ظرفیت‌های درونی است. در این چارچوب، جمهوری اسلامی ایران به دلیل برخورداری از ظرفیت‌های داخلی و نیز جایگاه منطقه‌ای و بین‌المللی خود، به‌عنوان یکی از محورهای شکل‌گیری تمدن نوین اسلامی مطرح می‌شود.

«دولت تمدنی» در مقایسه با «دولت ملی» از گستره وسیع‌تری از متغیرها، شاخص‌ها، کانال‌های ارتباطی و کارکردها برخوردار است. در عرصه کارکردی، دولت تمدنی باید جامعه را از سطح توسعه به سطح تمدن ارتقا دهد؛ بدین معنا که ایده هدایت‌گر انتخاب‌شده در یک تمدن مورد توجه قرار گیرد و دولت تلاش کند تمامی عناصر مؤثر در آن ایده - که در شکل‌گیری هویت‌ها نقش دارند - فعال شوند. دولت تمدنی در عرصه کارکردی، افزون بر تأمین صلح، نظم و رفاه، باید به عناصری همچون سعادت نیز توجه کند؛ زیرا دولت تمدنی صرفاً محدود به کارکردهای حقوقی و قانونی خود نیست، بلکه دارای کارکردهای ارزشی نیز هست (Xia, 2013).

در حوزه سیاست خارجی نیز دولت تمدنی، افزون بر حضور اقتصادی و امنیتی، باید به حضور فرهنگی در محیط پیرامونی خود توجه کند و گسترش قلمرو اعتبار تمدنی فرامرزی خود را در دستور کار قرار دهد. به‌عنوان نمونه، اگر شیعیان در کشورهایی مانند لبنان، عراق و آذربایجان بخشی از حوزه اعتبار تمدنی جمهوری اسلامی ایران محسوب شوند، صرف حضور فرهنگی یا نظامی در این مناطق کافی نخواهد بود، بلکه حضور اقتصادی نیز برای تکمیل پیوندهای تمدنی و تضمین پایداری این روابط اهمیت می‌یابد. برای مثال، حضور ایران در عراق، چه در مقابله با داعش در حوزه نظامی و چه در احیای آیین زیارت اربعین در حوزه فرهنگی، بسیار چشمگیر بوده است؛ با این

حال برخی مطالعات میدانی نشان می‌دهد که حضور تمدنی ایران در عرصه اقتصادی به اندازه دو حوزه دیگر جدی نبوده و از این رو پیوندهای تمدنی میان ایران و عراق به صورت کامل شکل نگرفته است.

بر این اساس، به نظر می‌رسد دولت تمدنی به دلیل برخورداری از ایده هدایت‌گر مشخص و توسعه‌یافته و نیز دارا بودن حوزه اعتبار یا پرستیژ تمدنی (Katzenstein, 2010: 151)، در مقایسه با دولت ملی از ظرفیت و توان بیشتری برای کنشگری در عرصه نظام بین‌الملل برخوردار است. با توجه به شبکه‌ای و فرایندی بودن تمدن، دولت تمدنی می‌تواند از ظرفیت‌های متنوع خود در کنشگری بین‌المللی بهره بیشتری ببرد. برای مثال، ظرفیت‌هایی که زبان فارسی برای جمهوری اسلامی ایران در کشورهای فارسی‌زبان و در حوزه‌های مختلف فرهنگی و اجتماعی ایجاد می‌کند، از طریق شبکه‌های اجتماعی و فرهنگی گسترده قابل پیگیری است و اگر صرفاً به نهادهای رسمی یا یک منطقه خاص محدود شود، بخش مهمی از قابلیت‌های خود را از دست خواهد داد. هنگامی که این ظرفیت‌ها در لایه‌های تمدنی مورد توجه قرار گیرند، جامعه و مجموعه نهادهایی که به نوعی با مسئله زبان مرتبط‌اند، امکان مشارکت می‌یابند و در نتیجه حوزه اعتبار تمدنی به شکل عملی فعال می‌شود.

امروزه یکی از کانون‌های اصلی شکل‌گیری و شکوفایی تمدن نوین اسلامی جمهوری اسلامی ایران است. این امر ناشی از ظرفیت‌هایی است که پس از انقلاب اسلامی و در طول بیش از چهار دهه تجربه حکمرانی در جمهوری اسلامی برای حضور در عرصه تمدن‌سازی فراهم شده است. با این حال، ساختار دولت در جمهوری اسلامی ایران همچنان تا حد زیادی در قالب الگوهای رایج دولت مدرن شکل گرفته و در عمل مأموریت مشخصی در حوزه تمدن‌سازی برای خود تعریف نکرده است و بیشتر بر الگوهای متعارف جامعه‌سازی متمرکز بوده است. این وضعیت با ماهیت و اهداف تمدن نوین اسلامی و مفهوم دولت تمدنی همخوانی کامل ندارد و نشان می‌دهد که تحقق اهداف تمدنی نیازمند توجه بیشتر به الزامات و ویژگی‌های دولت تمدنی است.

بر این اساس، تقویت مؤلفه‌های تمدنی در جمهوری اسلامی ایران به عنوان پیشگام تمدن نوین اسلامی می‌تواند زمینه تحقق و پیشبرد این تمدن را فراهم سازد. رهبر انقلاب اسلامی در این باره بیان می‌کنند: «جمهوری اسلامی یک نمونه است، یک منطقه آزمایش و یک آزمون برای دنیای اسلام است. ما پیش از آنکه اسلام بر این کشور حاکم شود، ملتی به تمام معنا عقب‌افتاده و وابسته بودیم؛ از لحاظ علمی، سیاسی و اجتماعی عقب‌افتاده و در عرصه سیاست جهانی منزوی بودیم. امروز پیشرفت‌های جمهوری اسلامی حتی دشمنان ما را نیز به اعتراف واداشته است... ما در برخی حوزه‌های علمی و فناوری در ردیف کشورهای پیشرفته قرار گرفته‌ایم... ملت ایران به برکت اسلام توانست هویت و شخصیت خود را بازیابد؛ این تجربه قابل تعمیم است، به شرط آنکه سایه سنگین قدرت‌های سلطه‌گر بر سر کشورها نباشد... امت اسلامی می‌تواند با تلاشی مجاهدانه تمدن اسلامی متناسب با این دوران را طراحی و بنیان‌گذاری کند و آن را در برابر بشریت قرار دهد» (پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر مقام معظم رهبری، ۱۳۹۴/۱۰/۰۸).

بر این اساس، در چارچوب نظریه تمدنی مقام معظم رهبری، حرکت تکاملی جمهوری اسلامی ایران در گرو اتخاذ رویکردی تمدنی در حکمرانی و تحقق الزامات راهبردی پیش‌گفته است.

ملاحظات اخلاقی

مشارکت نویسندگان

نویسنده به تنهایی مقاله را به نگارش درآورده است.

اخلاق پژوهش

نویسنده اصول اخلاقی را در انجام و انتشار این پژوهش علمی رعایت نموده و این موضوع مورد تأیید اوست.

بیانیه دسترسی به داده‌ها

داده‌های پژوهش حاضر از طریق درخواست از نویسنده قابل دسترسی است.

حمایت مالی

در نگارش این پژوهش هیچ کمک مالی از سازمان‌های دولتی، عمومی، تجاری یا غیرانتفاعی دریافت نشده است.

تعارض منافع

نویسنده اعلام می‌دارد که در این مطالعه هیچ گونه تعارض منافع وجود ندارد.

بیانیه استفاده از هوش مصنوعی مولد

نویسنده از هیچ ابزار هوش مصنوعی در تولید محتوا و نگارش مقاله استفاده نکرده است.

سپاسگزاری

از داوران محترم به خاطر ارائه نظرهای ساختاری و علمی سپاسگزاری می‌شود.

منابع

قرآن کریم.

اخوان زنجانی، داریوش. (۱۳۸۱). جهانی شدن و سیاست خارجی. تهران: دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی.
اکبری، علی، و رضایی، محمد. (۱۳۹۴). واکاوی شاخصه‌های تمدن نوین اسلامی در اندیشه مقام معظم رهبری. فصلنامه مطالعات انقلاب اسلامی، ۱۲(۳)، ۴۵-۷۰.

الجابری، محمد عابد (۱۳۹۲). «فرهنگ اصطلاحات علم عمران»، در ابن خلدون، ترجمه و تدوین کامیار صداقت ثمرحسینی، تهران: انتشارات آفتاب توسعه.

الطالبی، محمد (۱۳۹۱). ابن خلدون و تاریخ، ترجمه محسن حسنی و سپیده ره‌انجام، تهران: پژوهشگاه تاریخ اسلام.
بشیر، حسن، و غیائی فتح‌آبادی، محمد. (۱۳۹۹). چالش‌های تمدنی پیش روی انقلاب اسلامی ایران در مسیر تحقق تمدن نوین اسلامی. فصلنامه پژوهش‌های انقلاب اسلامی، ۸(۲)، ۱۰۱-۱۲۸.

بهمنی، محمدحسین. (۱۳۹۳). تمدن نوین اسلامی در اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای. تهران: پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.
پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر مقام معظم رهبری. (۱۳۸۳، ۶ آبان). [بیانات در دیدار کارگزاران نظام].
پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر مقام معظم رهبری. (۱۳۹۱، ۲۳ مهر). [بیانات در دیدار جوانان خراسان شمالی].
پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر مقام معظم رهبری. (۱۳۹۲، ۱ فروردین). [بیانات در اجتماع زائران و مجاوران حرم مطهر رضوی].
پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر مقام معظم رهبری. (۱۳۹۲، ۹ اردیبهشت). [بیانات در اجلاس جهانی علما و بیداری اسلامی].
پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر مقام معظم رهبری. (۱۳۹۲، ۱۴ خرداد). [بیانات در مراسم بیست و چهارمین سالگرد رحلت امام خمینی (رحمه‌الله)].
پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر مقام معظم رهبری. (۱۳۹۲، ۱۷ خرداد). [بیانات در دیدار مسئولان نظام و سفرای کشورهای اسلامی].
پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر مقام معظم رهبری. (۱۳۹۲، ۲۰ شهریور). [بیانات در دیدار مسئولان و دست‌اندرکاران حج].
پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر مقام معظم رهبری. (۱۳۹۲، ۱۷ مهر). [بیانات در دیدار شرکت‌کنندگان در هفتمین همایش ملی نخبگان جوان].
پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر مقام معظم رهبری. (۱۳۹۲، ۱۹ آذر). [بیانات در دیدار اعضای شورای عالی انقلاب فرهنگی].
پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر مقام معظم رهبری. (۱۳۹۲، ۲۹ دی). [بیانات در دیدار مسئولان نظام و میهمانان کنفرانس وحدت اسلامی].
پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر مقام معظم رهبری. (۱۳۹۳، ۱ فروردین). [بیانات در اجتماع زائران و مجاوران حرم مطهر رضوی].
پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر مقام معظم رهبری. (۱۳۹۳، ۶ خرداد). [بیانات در دیدار مسئولان نظام و سفرای کشورهای اسلامی].
پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر مقام معظم رهبری. (۱۳۹۳، ۱۴ خرداد). [بیانات در مراسم بیست و پنجمین سالگرد رحلت امام خمینی (رحمه‌الله)].
پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر مقام معظم رهبری. (۱۳۹۳، ۷ مرداد). [بیانات در دیدار مسئولان نظام و سفرای کشورهای اسلامی].
پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر مقام معظم رهبری. (۱۳۹۳، ۱۶ شهریور). [بیانات در دیدار مسئولان و دست‌اندرکاران حج].

پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر مقام معظم رهبری. (۱۳۹۳، ۱۹ دی). [بیانات در دیدار مسئولان نظام و میهمانان بیست و هشتمین کنفرانس بین‌المللی وحدت اسلامی].

پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر مقام معظم رهبری. (۱۳۹۴، ۱ فروردین). [بیانات در اجتماع زائران و مجاوران حرم مطهر رضوی].

پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر مقام معظم رهبری. (۱۳۹۴، ۲۶ اردیبهشت). [بیانات در دیدار مسئولان نظام و سفرای کشورهای اسلامی].

پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر مقام معظم رهبری. (۱۳۹۴، ۱۴ خرداد). [بیانات در مراسم بیست و ششمین سالگرد رحلت امام خمینی (رحمه‌الله)].

پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر مقام معظم رهبری. (۱۳۹۴، ۲۷ تیر). [بیانات در دیدار مسئولان نظام و سفرای کشورهای اسلامی].

پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر مقام معظم رهبری. (۱۳۹۴، ۳۱ مرداد). [بیانات در دیدار مسئولان و دست‌اندرکاران حج].

پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر مقام معظم رهبری. (۱۳۹۴، ۸ دی). [بیانات در دیدار مسئولان نظام و میهمانان کنفرانس وحدت اسلامی].

پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر مقام معظم رهبری. (۱۳۹۵، ۱ فروردین). [بیانات در اجتماع زائران و مجاوران حرم مطهر رضوی].

پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر مقام معظم رهبری. (۱۳۹۵، ۱۶ اردیبهشت). [بیانات در دیدار مسئولان نظام و سفرای کشورهای اسلامی].

پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر مقام معظم رهبری. (۱۳۹۵، ۲۵ خرداد). [بیانات در دیدار مسئولان نظام].

پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر مقام معظم رهبری. (۱۳۹۵، ۱۶ تیر). [خطبه‌های نماز عید فطر].

پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر مقام معظم رهبری. (۱۳۹۵، ۱۶ تیر). [بیانات در دیدار مسئولان نظام و سفرای کشورهای اسلامی].

پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر مقام معظم رهبری. (۱۳۹۵، ۲۷ آذر). [بیانات در دیدار مسئولان نظام و میهمانان کنفرانس وحدت اسلامی].

پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر مقام معظم رهبری. (۱۳۹۵، ۳ اسفند). [بیانات در ششمین کنفرانس بین‌المللی حمایت از انتفاضه فلسطین].

پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر مقام معظم رهبری. (۱۳۹۶، ۱ فروردین). [بیانات در اجتماع زائران و مجاوران حرم مطهر رضوی].

پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر مقام معظم رهبری. (۱۳۹۶، ۵ اردیبهشت). [بیانات در دیدار مسئولان نظام و سفرای کشورهای اسلامی].

پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر مقام معظم رهبری. (۱۳۹۶، ۸ مرداد). [بیانات در دیدار کارگزاران حج].

پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر مقام معظم رهبری. (۱۳۹۶، ۱۵ آذر). [بیانات در دیدار مسئولان نظام و میهمانان کنفرانس وحدت اسلامی].

پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر مقام معظم رهبری. (۱۳۹۶، ۲۶ دی). [بیانات در دیدار شرکت‌کنندگان در کنفرانس اتحادیه بین‌المجالس سازمان همکاری اسلامی].

پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر مقام معظم رهبری. (۱۳۹۷، ۱ فروردین). [بیانات در اجتماع زائران و مجاوران حرم مطهر رضوی].

پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر مقام معظم رهبری. (۱۳۹۷، ۲۵ فروردین). [بیانات در دیدار مسئولان نظام و سفرای کشورهای اسلامی].

پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر مقام معظم رهبری. (۱۳۹۷، ۱۴ خرداد). [بیانات در مراسم بیست و نهمین سالگرد رحلت امام خمینی (رحمه‌الله)].

پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر مقام معظم رهبری. (۱۳۹۷، ۲۵ خرداد). [بیانات در دیدار مسئولان نظام و سفرای کشورهای اسلامی].

پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر مقام معظم رهبری. (۱۳۹۷، ۲۵ تیر). [بیانات در دیدار کارگزاران حج].

پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر مقام معظم رهبری. (۱۳۹۷، ۴ آذر). [بیانات در دیدار مسئولان نظام و میهمانان کنفرانس وحدت اسلامی].

تنهایی، حسین ابوالحسن (۱۳۸۳). جامعه‌شناسی تاریخی نظریه‌های متفکرین مسلمان. تهران: انتشارات بهمن برنا.

جمالی، محمد. (۱۴۰۱). دولت تمدنی و نظم جهانی. تهران: انتشارات سمت.

خرمشاد، محمدباقر، و آدمی، مهدی. (۱۳۸۸). سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران و تعاملات تمدنی. فصلنامه سیاست خارجی، ۲۳(۱)، ۵۵-۷۸.

طوسی، سیدمحمد، و طاهری خسروشاهی، حسین. (۱۴۰۱). دولت تمدنی و آینده نظم جهانی. فصلنامه مطالعات راهبردی، ۲۵(۴)، ۸۹-۱۱۰.

عبدخدایی، محمد. (۱۳۹۳). دولت تمدنی و نسبت آن با دولت مدرن. تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.

قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران به همراه نظرات تفسیری شورای نگهبان. (۱۳۹۷). قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران به همراه نظرات تفسیری شورای نگهبان. تهران: معاونت تدوین، تحقیق و انتشار قوانین و مقررات.

- متولی امامی، محمد. (۱۳۹۸). تمدن نوین اسلامی و راهبردهای تحقق آن. تهران: پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.
- مهدی، محسن (۱۳۵۲). فلسفه تاریخ ابن خلدون، ترجمه مجید مسعودی، تهران: بنگاه ترجمه و نشر کتاب.
- نجفی، موسی، و غلامی، محمد. (۱۳۹۷). تمدن نوین اسلامی و الزامات تحقق آن. تهران: پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.
- نوروزی فیروز، رسول. (۱۳۹۷). دولت تمدنی و کنشگری در روابط بین‌الملل. فصلنامه علوم سیاسی، ۲۱(۸۴)، ۷-۳۴.
- هونتزیگنر، ژاک. (۱۳۶۸). درآمدی بر روابط بین‌الملل (عباس آگاهی، مترجم). مشهد: آستان قدس رضوی.
- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77–101.
- Jacques, M. (2010). *When China rules the world: The end of the Western world and the birth of a new global order*. Penguin.
- Katzenstein, P. J. (2010). *Civilizations in world politics: Plural and pluralist perspectives*. Routledge.
- Kissinger, H. (2016). *World order*. Penguin Press.
- Pan, C. (1999). The rise of China and the logic of strategy. *Journal of Contemporary China*, 8(22), 321–340.
- Pye, L. W. (1990). China: Erratic state, frustrated society. *Foreign Affairs*, 69(4), 56–74.
- Tsygankov, A. P. (2008). *Russia's foreign policy: Change and continuity in national identity*. Rowman & Littlefield.
- Xia, Y. (2013). China as a civilizational state. *The Chinese Journal of International Politics*, 6(4), 345–373.

References

- The Holy Qur'an
- Abdkhodaei, Mojtaba. (2014). Modern state, civilizational state. *Criticism and Opinion*, 19(75), 97–122. [In Persian]
- Akbari, Morteza, & Rezaei, Fereydoun. (2015). Analysis of the characteristics of the modern Islamic civilization in the thought of the Supreme Leader. *Islamic Model of Islamic and Iranian Progress*, 3(5), 85–108. [In Persian]
- Akhavan Zanjani, D. (2002). *Globalization and foreign policy*. Office of Political and International Studies. [In Persian]
- Al-Jabri, M. A. (2013). "Glossary of Umran terms", in: *Ibn Khaldun*, translated and edited by Kamyar Sedaghat Samarhosseini, Tehran: Aftab Tose Publications. [In Persian]
- Al-Talebi, M. (2012). *Ibn Khaldun and History*, translated by Mohsen Hassani and Sepideh Rahanjam, Tehran: Islamic History Research Institute. [In Persian]
- Bahmani, Mohammad Reza. (2014). Modern Islamic civilization in the thought of Ayatollah Khamenei: The nature and process of the civilizational development of the Islamic Republic of Iran. *Review and Opinion (Philosophy and Theology)*, 19(2), 198–237. [In Persian]
- Bashir, Hossein, & Ghiyasi Fathabadi, Hadi. (2019). Civilizational challenges facing the Islamic Revolution of Iran. *Fundamental Studies of Modern Islamic Civilization*, 3(5), 1–28. [In Persian]
- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77–101.
- Constitution of the Islamic Republic of Iran with interpretative comments from the Constitutional Council. (2018). In Mohammad Fathi & Kazem Kouhi Esfahani (Eds.), *Constitution of the Islamic Republic of Iran with interpretative comments from the Constitutional Council*. Constitutional Council Research Institute Publications. [In Persian]
- Huntzinger, Jacques. (1989). *An introduction to international relations* (Abbas Aghahi, Trans.). Astan Quds Razavi. [In Persian]
- Jacques, M. (2010). *When China rules the world: The end of the Western world and the birth of a new global order*. Penguin.
- Katzenstein, P. J. (2010). *Civilizations in world politics: Plural and pluralist perspectives*. Routledge.
- Khorrarnshad, Mohammad Bagher, & Adami, Ali. (2009). Islamic Revolution, civilization-building revolution; Iranian university, civilization-building university. *Cultural Research*, 2(6), 161–188. [In Persian]
- Kissinger, H. (2016). *World order*. Penguin Press.
- Mehdi, Mohsen (1973). *Ibn Khaldun's Philosophy of History*, translated by Majid Masoudi, Tehran: Book Translation and Publishing Company. [In Persian]
- Motwali Emami, Seyyed Mohammad Hossein. (2019). Seizure: A model of the Islamic Republic's authentic encounter with Western civilization. *Islam and Social Studies*, 6(24), 57–78. [In Persian]
- Najafi, Musa, & Gholami, Reza. (2018). Islamic Revolution and its pivotal role in the formation of modern Islamic civilization with emphasis on the doctrine of Imamate. *Islamic Revolution Studies*, 15(55), 121–140. [In Persian]
- Noruzi Firuz, Rasul. (2019). Civilizational state and reaction in international relations. *Political Science*, 21(84), 7–34. [In Persian]
- Pan, C. (1999). The rise of China and the logic of strategy. *Journal of Contemporary China*, 8(22), 321–340.
- Pye, L. W. (1990). China: Erratic state, frustrated society. *Foreign Affairs*, 69(4), 56–74.
- Tanhaei, H. A. (2004). *Historical Sociology of the Theories of Muslim Thinkers*, Tehran: Bahman Borna Publications. [In Persian]
- The Office of the Supreme Leader. (2012, October 14). *The Leader's remarks in a meeting with the youth of North Khorasan*. [In Persian]
- The Office of the Supreme Leader. (2013, April 29). *The Leader's remarks at the World Conference of Scholars and Islamic Awakening*. [In Persian]
- The Office of the Supreme Leader. (2013, December 10). *The Leader's remarks in a meeting with members of the Supreme Council of the Cultural Revolution*. [In Persian]
- The Office of the Supreme Leader. (2013, January 7). *The Leader's remarks in a meeting with Iranian officials and ambassadors of Islamic countries to Iran*. [In Persian]
- The Office of the Supreme Leader. (2013, June 4). *The Leader's remarks on the occasion of the 24th anniversary of Imam Khomeini's passing*. [In Persian]
- The Office of the Supreme Leader. (2013, March 21). *The Leader's speech at Imam Reza's holy shrine*. [In Persian]
- The Office of the Supreme Leader. (2013, October 9). *The Leader's remarks in a meeting with participants in the Seventh National Conference of Young Elites*. [In Persian]
- The Office of the Supreme Leader. (2013, September 11). *The Leader's remarks in a meeting with Hajj officials*. [In Persian]

- The Office of the Supreme Leader. (2014, January 19). *The Leader's remarks in a meeting with Iranian officials and ambassadors of Islamic countries to Iran*. [In Persian]
- The Office of the Supreme Leader. (2014, July 29). *The Leader's remarks in a meeting with Iranian officials and ambassadors of Islamic countries to Iran*. [In Persian]
- The Office of the Supreme Leader. (2014, June 4). *The Leader's remarks on the occasion of the 25th anniversary of Imam Khomeini's passing*. [In Persian]
- The Office of the Supreme Leader. (2014, March 21). *The Leader's speech at Imam Reza's holy shrine*. [In Persian]
- The Office of the Supreme Leader. (2014, May 27). *The Leader's remarks in a meeting with Iranian officials and ambassadors of Islamic countries to Iran*. [In Persian]
- The Office of the Supreme Leader. (2014, September 7). *The Leader's remarks in a meeting with Hajj officials*. [In Persian]
- The Office of the Supreme Leader. (2015, August 22). *The Leader's remarks in a meeting with Hajj officials*. [In Persian]
- The Office of the Supreme Leader. (2015, December 29). *The Leader's remarks in a meeting with participants in the Islamic Unity Conference on the birth anniversary of Prophet Muhammad and Imam Ja'far al-Sadiq*. [In Persian]
- The Office of the Supreme Leader. (2015, January 9). *The Leader's remarks in a meeting with Iranian officials and participants of the 28th International Islamic Unity Conference*. [In Persian]
- The Office of the Supreme Leader. (2015, July 18). *The Leader's remarks in a meeting with a group of officials and ambassadors of Muslim countries*. [In Persian]
- The Office of the Supreme Leader. (2015, June 4). *The Leader's remarks on the occasion of the 26th anniversary of Imam Khomeini's passing*. [In Persian]
- The Office of the Supreme Leader. (2015, March 21). *The Leader's speech at Imam Reza's holy shrine*. [In Persian]
- The Office of the Supreme Leader. (2015, May 16). *The Leader's remarks in a meeting with government officials and ambassadors of Muslim countries on the occasion of Prophet Muhammad's Ordainment to Prophethood*. [In Persian]
- The Office of the Supreme Leader. (2016, December 17). *The Leader's remarks in a meeting with state officials, Muslim ambassadors, and participants in the Islamic Unity Conference*. [In Persian]
- The Office of the Supreme Leader. (2016, July 6). *The Leader's Eid al-Fitr prayer sermons at Tehran's Imam Khomeini Mosalla*. [In Persian]
- The Office of the Supreme Leader. (2016, July 6). *The Leader's remarks in a meeting with Iranian officials and ambassadors of Islamic countries*. [In Persian]
- The Office of the Supreme Leader. (2016, June 14). *The Leader's remarks in a meeting with senior Iranian officials during the holy month of Ramadan*. [In Persian]
- The Office of the Supreme Leader. (2016, March 20). *The Leader's remarks at Imam Reza's holy shrine in Mashhad on the occasion of the Persian New Year*. [In Persian]
- The Office of the Supreme Leader. (2016, May 5). *The Leader's remarks in a meeting with Iranian officials and ambassadors of Muslim countries to Tehran on the occasion of Prophet Muhammad's Ordainment to Prophethood*. [In Persian]
- The Office of the Supreme Leader. (2017, April 25). *The Leader's remarks in a meeting with Iranian officials and ambassadors of Islamic countries*. [In Persian]
- The Office of the Supreme Leader. (2017, December 6). *The Leader's remarks in a meeting with Iranian officials and participants of the 31st International Islamic Unity Conference*. [In Persian]
- The Office of the Supreme Leader. (2017, February 21). *The Leader's remarks at the Sixth International Conference in Support of the Palestinian Intifada*. [In Persian]
- The Office of the Supreme Leader. (2017, July 6). *The Leader's remarks in a meeting with Hajj officials and executives*. [In Persian]
- The Office of the Supreme Leader. (2017, March 21). *The Leader's New Year speech addressing pilgrims in Mashhad*. [In Persian]
- The Office of the Supreme Leader. (2018, April 14). *The Leader's remarks in a meeting with Iranian officials and ambassadors of Islamic countries to Iran*. [In Persian]
- The Office of the Supreme Leader. (2018, January 16). *The Leader's remarks in a meeting with participants in the 13th Conference of the Parliamentary Union of the OIC Member States*. [In Persian]
- The Office of the Supreme Leader. (2018, July 16). *The Leader's remarks in a meeting with Hajj officials and executives*. [In Persian]
- The Office of the Supreme Leader. (2018, June 15). *The Leader's remarks in a meeting with Iranian officials and ambassadors of Islamic countries to Iran*. [In Persian]
- The Office of the Supreme Leader. (2018, June 4). *The Leader's remarks at the ceremony marking the 29th anniversary of Imam Khomeini's passing*. [In Persian]

- The Office of the Supreme Leader. (2018, March 21). *The Leader's remarks in an address to pilgrims at Imam Reza's holy shrine*. [In Persian]
- The Office of the Supreme Leader. (2018, November 25). *The Leader's remarks in a meeting with Iranian officials and guests of the Islamic Unity Conference*. [In Persian]
- Tsygankov, A. P. (2008). *Russia's foreign policy: Change and continuity in national identity*. Rowman & Littlefield.
- Tuossi, Fatemeh, & Taheri Khosroshahi, Mohammad Hossein. (2022). Civilizational statebuilding: Pathology of supportive political culture. *Fundamental Studies of Modern Islamic Civilization*, 5(9), 309–336. [In Persian].
- Xia, Y. (2013). China as a civilizational state. *The Chinese Journal of International Politics*, 6(4), 345–373.